

TRUMAN DOCTRINE AT 70: TURKEY AND THE COLD WAR

ABSTRACT

After the end of the Second World War there were political and economic pressures causing President Truman's foreign policy towards more forceful stand against the USSR. This was a action away from the direction taken by the traditional US policies. Negotiation and co-operation were no longer seen as productive tools of dealing with the wartime alliance Moscow. Truman's actions were aimed at restricting the USSR power and influence. In February 1947, the British announced the ending of British military and financial support for both Greece and Turkey. Washington feared with the international communism would have a significant gains in the Near East swiftly adopted a new foreign policy. The main feture of this new approach was the Truman Doctrine announced on 12 March 1947. The Truman Doctrine was mainly a response to the political and social upheaval taking place in Greece and Turkey. The Doctrine was a decisive turning point in the origins of the Cold War. After this announcement, the foreign policy of the USA took a more militant character in the containment of what was perceived as Soviet-communist expansionism.

Keywords: President Truman, Truman Doctrine, USSR, international communism, Cold War, Turkey, Greece.

مبدأ ترومان في عامه السبعين: تركيا والحرب الباردة

خلاصة

اضطر الرئيس ترومان في اعقاب الحرب العالمية الثانية وبننتيجة المصاعب السياسية والاقتصادية، الى ان يتخذ موقفا اكثر قوة وصلابة في السياسة الامريكية ضمن الصراع مع الاتحاد السوفياتي. ولم تعد واشنطن ترى المفاوضات والتعاون المشترك مع موسكو حليفها ابان الحرب، اداة سياسية مناسبة. وكان هدف ترومان هو الحد من قوة وتأثير الاتحاد السوفياتي. وفي فبراير من عام ١٩٤٧ اعلنت انكلترا انها ستنتهي مساعداتها العسكرية والاقتصادية الى اليونان وتركيا اللتين كانتا تعانيان من مصاعب سياسية واقتصادية. وفي ١٢ مارس من عام ١٩٤٧ اعلنت ادارة ترومان الذي كان يشعر بالقلق من تزايد تأثير السوفيات في الشرق الأدنى « مبدأ ترومان ». واضحى هذا المبدأ احد العناصر المهمة للحرب الباردة. واضحى اعلان هذا المبدأ سببا في بروز الخيارات العسكرية ضمن سياسة تأطير التوسّع السوفيتي – الشيوعي.

الكلمات الدالّة : الرئيس ترومان، مبدأ ترومان، الاتحاد السوفياتي، الشيوعية الدولية، الحرب الباردة، تركيا، اليونان.

70. YILINDA TRUMAN DOKTRİNİ: TÜRKİYE VE SOĞUK SAVAŞ

ÖZ

İkinci Dünya savaşı sonrasında Başkan Truman siyasi ve ekonomik zorluklar sonucunda Amerikan dış politikasında Sovyetler Birliği'ne karşı yürütülen mücadelede daha güçlü bir duruş sergilemek zorunda kalmıştı. Washington, savaş dönemi müttefiki Moskova'yla müzakere ve işbirliğini artık uygun siyasi araç olarak görmüyordu. Truman'ın amacı Sovyetler Birliği'nin gücünü ve etkisini sınırlandırmaktı. Şubat 1947'de İngiltere, siyasi ve ekonomik sıkıntılarla boğuşan Yunanistan ve Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımı sonlandıracağını bildirdi. Yakın Doğu'da Sovyet etkisinin artacağından endişe eden Truman yönetimi 12 Mart 1947'de Truman Doktrinini ilan etti. Doktrin, Soğuk Savaş'ın önemli kilometre taşlarından biri oldu. Doktrinin ilanı Sovyet-komünist yayılcılığının çevrenmesi siyasetinde askerî niteliklerin ön plana çıkmasına neden oldu.

Anahtar Kelimeler: Başkan Truman, Truman Doktrinini, Sovyetler Birliği, uluslararası komünizm, Soğuk Savaş, Türkiye, Yunanistan.

Kaan Kutlu ATAÇ*

* Doktora Adayı, Hacettepe Üniversitesi.

Ortaođu Etütleri
Volume 8, No 1,
July 2016, pp.102-135

“[Orta Doğu’daki] petrol rezervleri stratejik gücün muazzam kaynağını oluşturuyor ve dünya tarihindeki maddi ödüllerin en büyüklerinden birisi.”¹

ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Başkan Truman’a bilgi notu, 1944.

“Büyük bir gücün [Birleşmiş Milletler] Sözleşmesi’nin ihlali ve savaşın çıkması durumunda Genel Kurmay Başkanlığımız hükümetimizi, son iki savaşta da durumun ortaya koyduğu gibi, Orta Doğu’nun Birleşik Krallık dışında, eğer aynı derecede önemli değilse, ikinci derecede önemli stratejik alan olacağı konusunda bilgilendirdi.”²

16 Ekim 1947’de Washington’da, Orta Doğu ile ilgili Birleşik Devletler-Birleşik Krallık Görüşmeleri Açılış Konuşmasında İngiliz Heyeti.

1. Giriş

21 Şubat 1947 Cuma öğleden sonra, İngiltere’nin Washington Büyükelçisi Özel Sekreteri, ABD Dışişleri Bakanı’nın ofisini arayarak, Büyükelçi’nin Londra’dan gelen bir talimatla Bakan’a bizzat iletmesi gereken çok önemli bir not için aynı gün randevu talebini ilettiler. Dışişleri Bakanı George C. Marshall ofisinde değildi ve Pazartesi gününe kadar şehir dışındaydı. Konuyla ilgili bilgilendirilen Bakan Yardımcısı Dean Acheson, Büyükelçi’yi telefonla aradığında, kendisine notun İngiltere’nin Yunanistan’a yardımıyla ilgili ve çok önemli olduğu söylendi. Bakan Yardımcısı, Büyükelçilik Birinci Sekreteri’nin, Bakanlığın Yakın Doğu ve Afrika İşleri Müdürü Loy Henderson’a notun bir kopyasını iletmesini istedi. Büyükelçi, notun orijinalini Pazartesi sabahı Bakan’a iletcekti.³

İngilizler, 21 Şubat günü öğleden sonra Amerikalılara bir değil iki not ilettiler. Notlardan birisi söylendiği gibi Yunanistan, diğeri ise Türkiye hakkındaydı.⁴ Birinci notta, Yunanistan’ın içerisinde bulunduğu iç savaş ve ekonomik durumun ülkeyi çökme noktasına getirdiği belirtiliyordu. Komünist gerilla hareketi, Sovyetler Birliği’nin Balkanlar’daki yayılmacı etkisini Yunanistan’a getirmek üzeriydi. Sovyetler Birliği’nin Akdeniz’e inmesi an meselesiydi. Ekonomik sıkıntı içerisindeki İngiltere, 1944’ten beri ülkeye sağladığı askerî ve ekonomik yardımı 31 Mart’tan sonra durduracaktı. İngiltere, ABD’nin bu yükü üzerine alabileceğini ummaktaydı.⁵

1 *Foreign Relation of the United States* 8 (1945): 45. Bundan sonra *FRUS* olarak belirtilecektir.

2 *FRUS* 5 (1947): 566.

3 Joseph M. Jones, *The Fifteen Weeks* (New York: The Viking Press, 1964), 3-4.

4 Yunanistan ile ilgili not için bkz. *FRUS* 5 (1947): 32-35; Türkiye ile ilgili not için bkz. *FRUS* 5 (1947): 35-37.

5 *FRUS* 5 (1947): 32.

İkinci notta da, Sovyetler Birliği'nin baskısına karşı İngiltere'den askerî ve ekonomik yardım alan Türkiye'ye yönelik yardımların da 31 Mart'tan sonra yapılamayacağı belirtiliyordu. Rusların sıcak denizlere inmesini önlemede etkin olan İngiltere, kaynaklarını sonuna kadar kullanmıştı ve Orta Doğu coğrafyasının sorumluluğunu ABD'ye devretmek üzeriydi. Doğu Akdeniz açık bir Sovyet tehdidi altındayken, bölgede yaşanması muhtemel güç boşluğunun doldurulması için verilen süre 38 gündü. İngiltere iki ülkeye yaptığı yardımların fişini çekmişti. İngiltere, ABD'nin ve Batı demokrasilerinin siyasi-askerî ve petrol güvenliğine yönelik hayati çıkarlarının devamının sağlanmasında ve mevcut "çok acil" kritik durumda eksikliğin ABD tarafından giderileceğini umuyordu. ABD de bölgedeki dengelerin Sovyetler Birliği lehine kaymasından endişe ediyordu. Notları inceleyen ve Dışişleri Bakanı Marshall'ın yokluğunda Bakanlığa vekâlet eden Acheson, Hendersan'a personelinin toplanmasını ve bütün hafta sonu çalışarak pazartesi sabahı Bakan'a sunulmak üzere bir cevap hazırlaması talimatını verdi. Acheson, İngiltere'nin 21 Şubat'ta verdiği bu iki notu yıllar sonra "şok" olarak hatırlayacaktı.⁶ Aslında ABD, İngiltere'nin notlarından önce 20 Şubat'ta Yunanistan'daki çöküş konusunda Atina'daki Büyükelçisi tarafından uyarılmıştı. Schwarzenberger'in ifade ettiği gibi "Yunanistan ve Türkiye'nin Batılı güçlerce kontrol edilmesi, Doğu Akdeniz ve Yakın Doğu'nun petrol kaynaklarını tutması için elzemdi."⁷

2. Truman Doktrini ve Türkiye: Tarihsel Arka Plan

İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talebi ve Boğazların yönetiminde hak iddiaları Türkiye'nin Atlantik politikalarının temelini oluşturur. Sovyet taleplerinin yarattığı güvenlik endişesinin, Türkiye'nin savaşın galiplerinden olan ABD'yle ilişkilerini nasıl etkilediği ve Türk-Amerikan yakınlaşmasının temelini oluşturan ortak güvenlik arayışları bu anlamda önemlidir. Truman Doktrinini oluşturan süreci, bu güvenlik endişesine giden yol oluşturmuştu.

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki gelişmelerde Türkiye, kendisine bir yön bulma çabası içerisindeyken iki mühim gelişmenin etkisinde kaldı. Birincisi, Eylül-Ekim 1939'da Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında gerçekleştirilen Moskova görüşmeleridir. Bu görüşmelerde Sovyet tarafı Türkiye'den Boğazların statüsünde değişiklik yapılmasını ve kendilerine üs verilmesini talep etmişti. Rusların bu talebi karşısında Türkiye, İngiliz-Fransız ekseninde bir dış politikayla denge arayışına girmiş ve bu ülkelerle ittifak kurmuştu. Sovyet baskısı savaş boyunca devam etti ve Türkiye, Batı ekseninde bir güvenlik arayışına girdi. İkinci gelişme ise, önce İngiltere, ardından da ABD'ye doğru kayıştı. Batı merkezli güvenlik arayışında İngiltere'nin genelde Orta Doğu, özelde de Türkiye politikalarında ABD'yi bölgeye dâhil etme çabası önemli-

6 Dean Acheson, *Present at the Creation: My Years at the State Department* (New York: W.W. Norton, 1969), 217; *FRUS* 5 (1947): 32.

7 Georg Schwarzenberger, *Power-Politics: A Study of International Society* (2. ed. New York: F. A. Praeger, 1951), 414.

dir. Bu çaba 1943 Kazablanka Konferansı'nda ABD-İngiltere görüşmelerinde İngiltere tarafından net olarak belirtilmişti. Türkiye, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapılanmasında Batı'nın desteğini alarak Washington merkezli Atlantik kuşağına dâhil oldu. Bu dönem, 1939'dan Türkiye'nin NATO'ya üye olduğu 1952'ye kadar olan tarihsel alt yapıdır. Türkiye'nin Batı bloğu içinde İngiliz ekseninden ABD eksenine geçişin en önemli evresi 1947 Truman Doktrindir.

Ancak Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı ardından bir bloğa yönelmesi kolay olmamıştır.⁸ Criss'in ifadesiyle,

[Birinci Dünya Savaşı'nda] müttefiklerini serbest iradesiyle seçmemek Osmanlı İmparatorluğu'na çok pahalıya mal olmuştu. Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliği açısından bir daha böyle bir duruma düşülmemesi, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e miras kalan önemli bir dış politika ilkesidir.⁹

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında şekillenen dünyada Türkiye'nin zihninde toprak bütünlüğü ve güvenli bir ittifak arayışı hâkimdi. Nitekim savaş sonrasında Avrupa'da, güç dengelerinin Sovyetler Birliği eline geçeceği endişesini duyan Türkiye, sorunlu ilişkileri olan kuzey komşusu lehine kuvvetler dengesinin oluşacağını görmüştü. Bu durum, savaşın son döneminde ve sonrasında Türkiye'yi Batı'nın etki sahasına sürükledi. Bu sürükleniş Türkiye'yi, Batı ve Transatlantik neredeyse bir bağımlılık derecesinde karmaşık ilişkiler manzumesinin kucağına itti. Batı'yla ilişkiler ve toprak bütünlüğü konuları Türk siyasi tarihine damga vurdu.

Sovyetler Birliği, 1941'de Bulgarlarla yapılan görüşmelerde Trakya'da Midye-Enez hattına kadar olan bölgenin Bulgarlara, boğazlara kadar olan bölgenin da kendilerine verilmesi önerisinde bulunmuştu. Bulgaristan, komşu ülkelerin yapılan görüşmelerden haberdar edilmesi anlaşması uyarınca Türk hükümetini bu öneri hakkında bilgilendirmişti. Türklerin konuyla ilgili olarak Moskova nezdindeki girişimleri cevapsız kaldı.¹⁰ Türkiye Sovyetlerin talepleri karşısında gerekli güvenlik garantilerini ABD ve İngiltere'den sağlamaya çalıştı.¹¹ Nitekim Ocak 1943'te İngiliz tarafı savaşa katılması durumunda Türkiye'nin Sovyetlere karşı toprak bütünlüğünün korunacağını taahhüt etti.¹²

8 Edward Weisband, *2. Dünya Savaşı ve Türkiye* (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2002), 107-109.

9 Nur Bilge Criss, "Önsöz", *Türkiye'nin Batı İle İttifaka Yönelişi*, Melih Esenbel (İstanbul: İsis Yayıncılık, 2000), 13.

10 *FRUS* 3 (1941): 871. Bu bilgiler, Numan Menemencioğlu'nun ABD Ankara Büyükelçisiyle yaptığı görüşmenin içeriğinin söz konusu büyükelçi tarafından Washington'a yazılan telgrafta yer almaktadır.

11 *FRUS* 4 (1943): 1063-1064. Örneğin, Almanların 1941'de Barbarossa Harekâtı ile Sovyetlere saldırdığını öğrendiği zaman İnönü'nün zaman uzun uzun gülmesi, hatta zeybek oynadığı rivayeti bu anlamda hoş bir anekdottur. Saraçoğlu ayrıca, "Bu şans, yani Rusya'nın tamamen yok edilebilmesi fırsatı doğmuştur" diyecektir. Cemal Madanoğlu, *Anılar (1911-1953)* (İstanbul: Evrim Yayınevi, 1982), 302; Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi* (Ankara: Başnur Matbaası, 1968), 192.

12 Adana görüşmelerine katılan İngiliz Büyükelçisi Ankara'ya döndüğü akşam ABD'li meslektaşını görüşmenin sonuçları hakkında bilgilendirmişti.

Sovyet Birliği-Türkiye ilişkilerinde kuvvet dengesizliğinin yarattığı sorunlar 1950'lerin sonuna değin Türkiye için önemli bir endişe kaynağı olmaya devam etti. Bu endişeyle,

Türkiye 1945-46'daki Sovyet isteklerinden ve tehditlerinden sonra Batılı devletlerle ilişkilerini öyle bir biçimde geliştirmiştir ki, bütün dış politika felsefesini sadece Batı'yla işbirliği yapmak ilkesi üzerine kurmuştur.¹³

Ancak Türkiye, Sovyet tehdit algılaması konusunda yalnız değildi. ABD Dışişleri Bakanı James F. Byrnes'in Mayıs 1946'da Sovyet dış politikasının temelini ne olduğu sorusuna Fransız meslektaşı "yayılmacılık yoluyla güvenlik" şeklinde cevap vermişti.¹⁴ İkinci Dünya Savaşı boyunca "aktif tarafsızlık" politikası izlemiş olan Türkiye, savaşın Avrupa ayağının sonucu belli olmaya başladığı andan itibaren kuzey komşusu SSCB'nin belirgin tehdidi ile karşı karşıyaydı.

Fas'ın Kazablanka kentinde 14-24 Ocak 1943 tarihlerinde bir araya gelen ABD ve Birleşik Krallık liderleri, Sovyetler Birliği'nin katılmadığı konferansta, Türkiye'nin savaşa dâhil edilmesi konusunu da gündeme getirdi. ABD Dışişleri Bakanlığı belgelerine göre, 18 Ocak'taki görüşmelerde ABD Başkanı Roosevelt, askerî konulardaki gelişmelerin ABD'ye bildirilmesi kaydıyla Türkiye söz konusu olduğunda ilk söz sahibinin İngiltere olduğunu kabul etmiştir.¹⁵ Savaş süresince Türkiye ile ilgili askerî konulardaki görüşmelerde ABD, tarihsel olarak Orta Doğu coğrafyasında "tabii" hakkı olan İngiltere'nin bölgedeki askerî politikalarına geniş bir serbestlik tanımıştı. Ancak, ilerleyen günlerde Türkiye'nin durumunu ilgilendiren konularda, Kazablanka Konferansı'ndaki mutabakatın ne olduğu hususunda ABD ile İngiltere arasında anlaşmazlık olduğu ortaya çıktı. ABD'liler hiçbir şekilde siyasi ve ekonomik konularda İngiltere'nin istediği gibi politika oluşturamayacağını ifade ederken, İngilizler ise konferansta kendilerine "Türklere karşı kâğıtları istedikleri gibi kullanacakları"¹⁶ sözünün verildiğinde ısrar etti. ABD ise, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik durumuyla ilgili konularda böylesi bir serbestliği tanımayacağını net bir şekilde İngiltere'ye belirtti.

Truman Doktrin'in ilanı olan 1947'nin ilk aylarına kadar Orta Doğu coğrafyasında ABD dış politikasının temel çizgilerini şu şekilde belirtmek mümkündür:

13 Mehmet Gönlübol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000), 248.

14 Howard Jones, *New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece* (Cary, NC: Oxford University Press, 1997), 7.

15 *FRUS* 4 (1943): 634, 650, 659. Konferans'ta Türkiye'nin müttefikler safında savaşa girmesi karşılığında Suriye ve Bulgaristan'dan toprak dahi verilmesi gündeme gelmişti.

16 "Başkan Türkiye ile kartların oynanması konusunda esas sorumluluğu Başbakan'a bıraktı." Bu konudaki anlaşmazlık Dışişleri Bakanı'nın İngiltere'nin Washington Büyükelçisi'ne nota yazmasına kadar vardı. *FRUS* 4 (1943): 1067.

1. İngiltere'nin tarihsel rolü ve dönemin klasik ABD dış politikası gereği, İngiltere'nin "meşru haklara sahip" etki sahasına müdahale etmeme.
2. Mümkün olan en az şekilde tesir ederek bu politikayı takip etmek ve bu konuda İngiltere'ye garanti vermek.¹⁷

Kazablanka'nın ardından İngiltere ile ABD arasında Türkiye'nin siyasi ve ekonomik sahalarında kimin söz sahibi olacağı yönündeki yanlış anlamadan kaynaklanan tartışma, ABD'nin bölge üzerindeki etkinlik sahasını yayma amacının ilk işaretlerinden birisiydi. Bu temel etrafında ABD, Orta Doğu bölgesinde daha derin bir stratejik anlayışı tedricen geliştirmeye başladı. Bu, "özgür dünya"nın liderliğine soyunan ABD için bir nevi kaslarını gösterme mücadelesiydi. Bu daha önce İngiltere'nin sorumluluğunu kabul etmiş olan ABD açısından siyasi planlama ve algıda da değişiklikti.¹⁸

Nitekim savaş süresince müttefik liderler arasında devam eden ve Kazablanka ile başlayan konferanslar zincirinde (Kazablanka, Québec, Kahire, Moskova ve Tahran), Türkiye'nin savaşa dâhil edilmesi konusu gündeme geldiği zamanlarda sadece ABD, Türkiye'yle ilgili politikalar konusunda kararlı bir tavır sergiledi.

Savaş sonrası kurulacak Birleşmiş Milletler'e üyeliğin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eden ülkelere açık olacağı yönündeki müttefik güçlerin kararı, Türkiye'nin 23 Şubat 1945'de bu ülkelere savaş ilan etmesine neden oldu. Ancak, Sovyetler bunu çok geç kalmış bir karar olarak gördü. Bu esnada ABD'nin Moskova Büyükelçiliği, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nde günün şartlarına uygun değişikliklerin yapılması yönünde talepte bulunduğu haberdardı.¹⁹ Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e 19 Mart 1945'de bir nota vererek iki ülke arasında imzalanmış olan 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın yenilenmeyeceğini bildirdi.²⁰ Bu, Türk tarafınca beklenen bir durumdu.²¹ Türk büyükelçisi Ankara'yı iki ay önce bu konuda uyarıyordu.²² 1945 Baharında savaşın Almanya'nın yenilgiyle sona ereceği artık belli olduğunda Moskova'nın boğazlar üzerindeki iştahı yeniden kabardı. Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Molotov'un notasına cevaben 4 Nisan 1945'te Sovyetler

17 *FRUS* 5 (1947): 514.

18 Savaş boyunca ABD, İran, Suudi Arabistan ve Mısır'da İngiliz kuvvetleriyle birlikte asker ve teknik danışmanlar bulundurmuş, deniz ve hava kuvvetleri için bakım onarım merkezleri tesis etmişti. ABD bu bölgede İngilizlere ve Sovyetlere uygulanan ödünç verme ve kiralama anlaşmaları gereği lojistik destek sağlamıştı. *FRUS* 5 (1947): 513.

19 *FRUS* 8 (1945): 1219.

20 *FRUS* 8 (1945): 1219-1920.

21 1925 tarihli anlaşmanın 7 Kasım 1935 yılında tashih edilen şekline göre anlaşma 10 yıllık süre için tekrardan uzatılmış, taraflardan birisinin altı ay öncesinden uzatmanın olmayacağı yönündeki beyanı olmadığı takdirde iki yıllık süre için tekrardan devam edeceği belirtilmişti.

22 *FRUS* 8 (1945): 1221.

Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Vinogradov'u çağırması ve Türkiye'nin antlaşmanın iki tarafın çıkarlarına uyacak şekilde değiştirilmesini kabul ettiğini ve Sovyet tekliflerini dikkatle ve iyimserlikle inceleyeceklerini bildirdi.²³

Türkiye, Birleşmiş Milletler'in (BM) kuruluşu sürecinde 25 Nisan 1945'de başlayan San Francisco Konferansı'na Sovyet taleplerinin tedirgin edici ağırlığı altında katıldı. 19 Mart-13 Ekim 1946 arasında Türkiye-Sovyet Birliği ilişkilerinde "notalar savaşı" olarak tanımlanabilecek bir yalnızlık süreci başladığında, Türkiye toprak bütünlüğünün korunması için açıkça güvenebileceği ve yardım alabileceği kesin bir destekten yoksundu. Bu dönemde SSCB'nin boğazlarda üs ve Doğu Anadolu'da toprak talepleri karşısında Türkiye, Aydın'ın yorumuyla, "yalnız kaldığı endişesine kapılacaktı".²⁴

Aralık 1945 SSCB'nin İran'daki etkinliği bu ülkede özerk Azerbaycan Cumhuriyeti ve Kürt Mehâbâd Cumhuriyeti'nin kurulmasına yol açtı. Aynı süreç içerisinde Bulgaristan ve Romanya'nın da SSCB tarafından işgal edilmesiyle Türkiye açık bir şekilde Sovyetler Birliği tarafından çevrelenmişti. Sovyet lideri Stalin'in yayılcı iştahı bu anlamda doymak bilmez gibi görünüyordu.²⁵ Nitekim Stalin, Türkiye üzerindeki toprak taleplerini Aralık 1945'te Moskova'da gerçekleştirilen ABD-İngiliz-Sovyet dışişleri bakanları toplantısında net bir şekilde ifade etmişti.²⁶ İngiltere açısından SSCB politikası "rahatsız edici"ydi ve "İngiliz Hükümeti bu tehditler karşısında tarafsız

23 Mehmet Saray, *Sovyet Tehdidini Karşılarında Türkiye'nin NATO'ya Girişi, III. Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000), 72.

24 Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran (14. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınlar, 2009), 474.

25 Gaddis'in Stalin'in kişiliği ile ilgili tespiti ilginçtir: "Stalin her şeyin ötesinde bir Büyük Rusya milliyetçisiydi...Tutkuları, Moskova prenslerinin çevrelerindeki toprakları alma ve hükmetme kararlılığını takip etti. Stalin, bu amacını, gerçek kökenlerini ve karakterini gizlemeye gerek görmeden proleter enternasyonalizm ideolojisi içerisinde sakladı: Onunla ilgili en kapsayıcı biyografiyi yazan Robert C. Tucker'in yeni ortaya koyduğu gibi Stalin'in rol modelleri Lenin, hatta Marx değil; Büyük Petro ve nihayetinde Korkunç İvan'dı..." John Lewis Gaddis, "The Tragedy of Cold War History: Reflections on Revisionism", *Foreign Affairs* 73/1 (Ocak-Şubat 1994): 144-145.

26 *FRUS*, 2 (1945): 690-691. 1949'da *The Russian View*'deki makalesinde Kucherov, Rusya'nın emperyalist emelleri ile ilgili şu tespiti yapmıştır: "Rusya'nın kaderinin çağdaş oluşturucuları Çarist rejimin birçok siyasi geleneğini almıştır. Bu gelenekler arasında Rusya'nın kısıtlama olmaksızın boğazları kullanmayı garanti altına alması ve aynı zamanda da Karadeniz ülkesi olmayan milletlerin donanmalarının bu garantiden yoksun bırakılması vardır. Bu emelin Rusya'nın siyasi, stratejik ve ekonomik çıkarları ile uyumlu olduğuna şüphe yoktur. (...) Her ne kadar Rus çıkarları açısından İstanbul ve boğazlardaki Rus emelleri iyi temele dayanıyor olsa da mevcut durumda bunlar Batılı güçlerce şüphe ve kötü niyetle karşılanmaktadır. Bu şüphe ve kötü niyetle karşılanmada, SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uyguladığı genel yayılcı ve emperyalist politikaları sorumludur." Samuel Kucherov, "The Problem of Constantinople and the Straits", *The Russian Review* 8/3 (Temmuz 1949): 220. Stalin ile ilgili ilginç bir anekdotu Zubok şöyle aktarır: "Partinin teorik dergisi, Friedrich Engels'in Çarist Rusya'nın dış politikasını yayılcı ve tehlikeli olarak tanımladığı bir makalesini basmak istediğinde Stalin, Marksizm'in ortak kurucusunun görüşlerinin değil, Çarist politikaların yanında yer aldı." Vladislav M. Zubok, *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007), 18 ve n. 88.

kalamayacak, Türkiye'nin yanında olacaktı". İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'e göre SSCB'nin Boğazlarda üs ve Kars-Ardahan talepleriyle²⁷ mutabık olmaları mümkün değildi. İngiltere açısından Rus siyaseti basitti: Ruslar İngilizleri Akdeniz'in rakipsiz sahibi ve Atlantik'ten İskandinavya, oradan da Akdeniz'e uzanan sahillerin muhtemel lideri olarak görüyorlardı. İngiltere'nin bu denli güçlü bir pozisyonda bulunması, Rusya'nın güvenliği için muhtemel bir tehditti, dolayısıyla İngilizler buralardan atılmalıydı.²⁸

İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, Ocak 1946'da Orta Doğu'daki Sovyet tehdidine karşı Amerikalı liderleri sürekli tetikte tutma ve İngiliz "özel çıkarları"nın korunması adına ABD'nin bölgeye girmesinin şartlarını sağlayacak siyasi hazırlıkların yapılması hususunda Washington'u ziyaret etti.²⁹ İngiltere'nin, ABD'yi Orta Doğu'ya sokma siyaseti Rusya'nın izlediği politikayla karşılıksız kalmadı. Dönemin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Dean Acheson anılarında Sovyetler Birliği'nin takip ettiği politikaların ABD'yi eğittiğini aktarır:

[Ruslar] Boğazlar ve İran üzerinde baskı kurarak barbarların klasik Yunanlar ve Roma, sonra da çarların kullandıkları sıcak denizlere istila güzergâhını takip ettiler. Thermopylae'dan Kırım'a bu noktalarda baskı kurmak gelenek halini almıştır. Bazı Amerikalılar Rusların tarihini paslı bir geçmiş olarak görse de, İngilizler ve [ABD] Başkan[ı] için durum böyle değildir.³⁰

ABD resmi kaynaklarında da SSCB'nin boğazlar üzerindeki emellerinin salt askerî düzeyde olmadığı belirtilmektedir. Acheson'un ifade ettiği gibi, SSCB'nin amacı "önce Türkiye'de, devamında da Yakın Doğu'nun geri kalanında hakimiyeti ele geçirmek"ti.³¹ Savaşın sonuna doğru Orta ve Güney Avrupa'da işgaller yoluyla toprak kazanmış olan Stalin, dikkatini yine Sovyet-

27 SSCB'nin Türkiye'den toprak talebinde bulunduğu dair resmi bir bildirim ve/veya belge bulunmadığı için tartışmalı bir konu olarak görülebilir. Örneğin, ABD Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu ve Afrika İşleri Genel Müdürü Loy W. Henderson, SSCB'nin resmi bir toprak talebi olmadığını kabul etmektedir. Melvyn P. Leffler, "Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952", *The Journal of American History* 71/4 (1985): 809 ve not 5. Ancak Sovyet taleplerinin Türk dış politikasını meşgul ettiği günlerde, Türk Dışişleri Bakan Vekilinin yeryüzünde hatırı sayılır ölçüde toprağı olan bir ülkenin ilave toprağı ihtiyacı olup olmadığını sorusuna SSCB'nin Ankara Büyükelçisinin verdiği cevap dikkat çekicidir: Sovyetler Birliği'nin ilave toprağı ihtiyacı yok; ancak Ermenistan çok küçük ve toprağı ihtiyacı var." *FRUS* 1 (1945): 1025.

28 Piers Dixon, *Double Diploma: The Life of Sir Pierson Dixon* (Londra: Hutchinson, 1968), 193-194'ten nakleden Zulkanain Abdul Rahman, Amer Saifude Ghazali, Rosmadi Fauzi ve Norazlan Hadi Yaacob, "Britain, the United Nations and the Iranian Crisis of 1946", *Middle-East Journal of Scientific Research* 18/11 (2013): 1549.

29 Toplantı tutanağını hazırlayan Sir Pierson Dixon'ın notlarından aktaran John Saville, *The Politics of Continuity: British Foreign Policy and the Labour Government 1945-1946* (Londra ve New York: Verso, 1993), 63.

30 Acheson, *Present at the Creation*, 196.

31 *FRUS* 5 (1947): 537-538; Arthur Schlesinger, "Origins of the Cold War", *Foreign Affairs* 46 (Ekim 1967): 30-31.

lerin güney kanadına çevirmiş ve Kafkaslar'ı işaret ederek "buradaki sınırları beğenmiyorum" değerlendirmesini yapmıştı. Moskova iştahını bir kez daha Dışişleri Bakanı Molotov aracılığıyla Türkiye üzerinde gösterdi:

[Stalin] Türkiye'den toprak isteğinin yanı sıra Türk Boğazlarının SSCB tarafından etkin bir şekilde kontrolünü sağlayacak üsler verilmesini talep etti. (...) Hemen anlaşıldı ki çok ileri gitmişti. Patronuna karşı normal olarak hoşgörülü olan Molotov, Boğazları kastederek "Buna izin vermezler!" dedi. Sınırlanan patronu "Sen devam et, ortak mülkiyet için baskı kur" şeklinde cevap verdi.³²

Türkiye, Sovyet işgali altındaki Orta ve Güney Avrupa'nın dışında Sovyet yayılmasını en yakın hisseden ülkedydi.³³ Aslında, savaş henüz sona ermeden Nisan 1945'de toplanan San Francisco Konferansı'nda Sovyet Ermenistan'ı ve İran Kürtleri Türkiye'den toprak talebinde bulunmuştu. Bu dönemde Türkiye, ulusal güvenliğini sağlama alabileceği sakin bir limanı bulmak için yoğun bir çabaya girmişti. Türkiye için güvenlik anlamında gerekli olan koruma, önce askerî ve sivil yardımlar, arkasından da siyasi ve askerî yapılanmalar aracılığıyla ABD'de arandı. Fakat savaşın ardından hâlâ Sovyetlerle savaş dönemi işbirliğini sürdürebileceğine inanan ABD, açıkça Sovyet yayılmacılığının kendi çıkarlarına zarar verdiğini hissettiği ana kadar iyimserliğini korudu. Türkiye, Sovyet taleplerinden ABD'yi yanında olduğunu hissettiği döneme kadar, yani çok kritik bir devre olan yedi ay zarfında yalnız kaldı.

Türkiye bu dönemde güvenliğinin sağlanması için ABD ve İngiltere'den destek arayışındaydı. 19 Mart 1945-17 Ağustos 1946 dönemi Türkiye'nin güvenliği konusunda SSCB'yle İngiltere-ABD-Türkiye arasında notalar savaşı olarak geçti. Bu süreç, Sovyetlerin ABD-İngiltere ve Türkiye'ye gönderdiği notaya,³⁴ ABD'nin 19 Ağustos'ta savaş riskini göze alarak cevap vermesiyle en üst seviyeye ulaştı. Sever, bu notayla Türkiye'nin "Amerika'nın Sovyetlere karşı gerçek tavırla ilgili endişeleri[nin] (...) son buldu[ğunu]" ifade eder.³⁵ Bu

32 John Lewis Gaddis, *The Cold War: The Deals The Spies The Truth* (Londra: Penguin Books, 2005), 28.

33 Bruce Robellet Kuniholm, *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece* (Princeton, N.J.: Princeton University Press 1980), 335-347.

34 Notalar konusunda Türkiye'nin teziyle ilgili o günlerin havası içerisinde detaylı bir anlatım için bkz. Cemil Bilsel, "The Turkish Straits in the Light of Recent Turkish-Soviet Russian Correspondence", *The American Journal of International Law* 41/4 (Ekim 1947): 727-747. Bilsel, Rus/Sovyet politikalarını emperyalist olarak tanımlar ve boğazlarla ilgili Rus tutumunun günün şartlarına uygun olarak üç şekilde geliştiğini ifade eder : (i) Zorlu zamanlarda Ruslar Boğazların savaş gemilerine açılmasını önerir (açık kapı politikası); (ii) Rusya zayıf hissettiği zamanlarda Boğazların tüm savaş gemilerine kapatılmasını talep eder (savunmacı politika); (iii) Rusya kendini güçlü hissettiği zaman Boğazların yalnızca Rus savaş gemilerine açık tutulmasını ve Boğazların sahipliğini amaçladığı saldırgan bir politika izler (emperyalist politika). Bu durum Rusya'nın açık bir saldırganlığı, emperyalist politikasıydı. Öte yandan, Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi, ABD'li mevkidaşı nezdinde Türkiye üzerindeki baskıyı devam ettirmiş, ilişkilerde Sovyetlerin yükselen gücünün gözönüne alınmasını istemişti. *FRUS* 7 (1946): 813-817.

35 Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958* (İstanbul: Boyut Kitapları, 1997), 42.

noktada Türk-Amerikan ilişkileri artık yeni bir döneme girmiştir.³⁶ 15 Ağustos'ta Beyaz Saray'da yapılan güvenlik toplantısı Türk-Amerikan ilişkilerini şekillendirecek olan karara sahne olmuştur. Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu Dairesi'nin aynı gün tarihli bilgi notunda Başkan Truman yaklaşan tehlike karşısında uyarılmıştı: "Sovyetler Birliği'nin birinci amacı Türkiye'nin kontrolünü ele geçirmektir." Eğer Sovyetler bu girişimlerinde başarılı olursa, ABD, "imkânsız olmasa da, oldukça zor bir şekilde, Sovyetler Birliği'nin Yunanistan üzerinden, ardından tüm Yakın ve Orta Doğu'nun kontrolünü ele geçirmesini önleyebilecektir".³⁷ Amerika açısından konunun geciktirilmeye tahammülü yoktu. Bakanlığın Yakın Doğu Bölümü Başkanı Henderson, daha sonra bu günü "karar anı" olarak hatırlayacaktır:

Herhangi bir Sovyet saldırganlığına ve özellikle Türkiye örneğinde açıkça görüldüğü gibi, Türkiye'ye karşı herhangi bir Sovyet saldırganlığına karşı elimizdeki mevcut tüm imkânlarla direnmemizi gerektirecek karar anı gelip çatmıştı.³⁸

Truman Dışişleri Bakanı, Savaş Bakanı, Donanma Bakanı ve Genelkurmay Başkanının görüşleri doğrultusunda Sovyet taleplerini Türkiye'nin geri çevirmesi önerisini kabul etti. Buna göre ABD, Türkiye'ye desteğini göstermek üzere bir donanma gücünü Doğu Akdeniz'e gönderdi.³⁹ Truman'ın Türkiye'ye destek vermesi, Kara Kuvvetleri Plan ve Operasyonlar Dairesi Komutanı General Norstad'a göre Truman Doktrinin doğumunun işaretiydi.⁴⁰ 19 Ağustos'ta ABD Moskova Büyükelçiliği SSCB'ye verdiği notayla Boğazlar konusunda ABD'nin duruşunu ortaya kodu: Boğazlar konusu "yalnızca Karadeniz güçlerini ilgilendiren bir mesele değildir, ABD'nin de dâhil olduğu diğer güçleri de ilgilendirmektedir".⁴¹ Kanımızca bu nota, Nisan 1946'da USS Missouri zırhlısının Türkiye ziyaretinden daha önemli bir Amerikan desteğidir. Stalin dönemindeki politikaların Türkiye'yi Batı'nın kucağına ittiğini yıllar sonra dönemin Sovyet lideri Kruşçev, 28 Haziran 1957'deki Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesi toplantısında şöyle ifade etmiştir:

Hatırlayın [Stalin dönemi politikalar] ne tür üzücü sonuçlara yol açtı, komşularımız olan Türkiye ve İran'la dostane ilişkilerimizi bozdu. Türkiye'ye yönelik yanlış politikamızla Amerikan emperyalizmine yardım ettik. Türkler Voroşilov'u kardeş gibi karşıladılar, onun adını bir meydana vermişlerdi. Fakat İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Türkiye'ye dostluk antlaşmasını yırttığımızı söyleyen bir nota verdik. Neden? Çünkü sizler [Türkler] Çanakkale

36 Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye*, 42.

37 *FRUS* 7 (1946): 840.

38 LWH Oral History (Truman Library), 234-235.

39 Robert J. Donovan, *Conflict and Crisis: The Presidency of Henry S. Truman, 1945-1948* (New York: Norton, 1977), 251; Acheson, *Present at the Creation*, 263-264; Jones, *The Fifteen Weeks*, 63-65.

40 Stephen G. Xydis, "Truman Doctrine in Perspective", *Balkan Studies* 8 (1967): 248, not 40 ve s. 249.

41 *FRUS* 7 (1946): 847.

Boğazı'nı vermiyorsunuz. Dinleyin, yalnızca bir sarhoş böyle bir şey yazabilir. Her şeyin ötesinde hiçbir ülke Çanakkale Boğazı'nı gönüllü olarak vermez... Kısa görüşlü politikalarımızla Türkiye ve İran'ı ABD, İngiltere ve Bağdat Pak-ti'nin kucağına ittik.⁴²

Ağustos 1946 itibariyle ABD artık geleneksel tecrit politikasından uzaklaşmaya başlamış ve Sovyet etkisine karşı bir tutum takınmıştı. Bu durum Churchill'in ABD'nin Fulton kasabasında 5 Mart 1946'da ünlü "Demir Perde" konuşmasıyla bir arada düşünülürse daha da anlamlı olacaktır. Halle'in ifadeyle "Amerika Birleşik Devletleri işe yarar bir dış politika" arayışındadır. Bu arayışın siyasi planlamaya dönüşmesi ise, somut gelişmeler paralelinde ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Rus uzmanı George Kennan'ın 22 Şubat'ta Moskova'dan Washington'a gönderdiği "Uzun Telgraf"ta (*The Long Telegram*) kendini bulmuştur. Bu telgrafın öngördüğü siyasi temel çizgiler ABD'nin SSCB'ye karşı yürüttüğü 45 yıllık Soğuk Savaş'ın temeliydi.⁴³ ABD Dışişleri Bakanı Byrnes, Aralık 1945 sonunda Moskova'dan döndüğü zaman, Başkan Truman da bakanıyla yapacağı görüşme için bir not hazırlamıştı. Truman dönemi tarihçisi Robert Messer'in yıllar sonra ortaya çıkardığı bu notta Truman'ın Sovyetlerle ilgili düşüncesinin değiştiğine yönelik çarpıcı ipuçları vardı. Zira Truman, Stalin'in Balkanlar, Avrupa ve İran üzerindeki politikalarından iyice rahatsız olmaya başlamıştı. Truman notta düşüncelerini açıklıkla belirtmişti:

Rusların Türkiye'yi işgal ve Karadeniz Boğazlarından Akdeniz'e kadar bölgeyi ele geçirme niyetleri konusunda aklımda hiçbir şüphe kalmadı. Eğer Ruslar demir bir yumruk ve sert dille mukabele görmezse başka bir savaş olacaktır. Yalnızca tek bir dilden anlıyorlar: "Ne kadar tümeniniz var?" Artık daha fazla tavizkar olmamıza gerek olmadığını düşünmüyorum. (...) Sovyetlere bebek bakıcılığı yapmaktan yoruldum.⁴⁴

Truman, bu düşünceler içerisindeyken tam da zamanında Kennan'ın "Uzun Telgraf"ı Washington'a ulaşmıştı. Sovyet politikalarını analiz eden Kennan, Sovyetlerin belirli bir politikası olmadığını, iç ve dış politika anlamında bir muğlaklık süreci yaşandığını, askerî olarak da ABD'ye bir muka-

42 "CC CPSU Plenum, Evening 28 June 1957", *Istoricheski arkhiv* 3-6 (1993) ve 1-2(1994), çev. Benjamin Aldrich-Moodie, http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=va2.document&identifier=5034F03A-96B6-175C-997CF0E22D8D3F3E&sort=Collection&item=Soviet%20Foreign%20Policy (Son erişim tarihi: 18 Mayıs 2012.)

Kruşçev'in bahsettiği Vorosilov, Kurtuluş Savaşı döneminde Mustafa Kemal ile görüşmelerde bulunmuş, akabinde Cumhuriyet'in 10. yıl kutlamalarına katılan Sovyet heyetinin başkanlığını yürütmüş olan General Kliment Vevremoviç Vorosilov'dur. Taksim anıtında Mustafa Kemal'in arkasında diğer Sovyet Generali Frunze ile birlikte durmaktadır. Vorosilov ile ilgili olarak bkz. Erdal Aydoğan, "Kliment Yefromoviç Vorosilov'un Türkiye'yi Ziyareti ve Türkiye-Sovyet Rusya İlişkilerine Katkısı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 39 (Mayıs 2007): 337-357.

43 *FRUS*, 1946, Vol.6, s.696-709.

44 Robert H. Ferrell (ed.), *Off the Record: The Private Papers of Harry S. Truman* (New York: Harper & Row, 1980), 79-80.

belede bulunamayacağını belirtmiş, Sovyetlere “güçlü bir karşılık” verilmesi önerisinde bulunmuştu. Eğer ABD, yeterli gücü toplayabilir ve bu gücü kullanma konusunda dirayet gösterebilirse, Moskova bu politikaya karşılık verecek durumda olamayacaktı. Batı, siyasal ve ekonomik anlamda savaş yorgunu olsa da, Sovyetlerin durumu daha da kötüydü. Komünist sistemin ekonomik mucizesi görünürde bir başarıydı. Komünizm kendi insanlarıncı dışlanmaktaydı.⁴⁵ Kennan, Uzun Telgraf’tan bir yıl sonra “Mr. X” takma adıyla “Sovyet Kuşatmasının Kaynakları” başlıklı bir makale yayınlayarak görüşlerini kamuoyuyla paylaştı. Kennan’a göre, Sovyet insanı “fiziksel ve ruhsal açıdan yorgun”du.

Öte yandan Türkiye açısından 19 Mart 1946’da Sovyet zırhlı birliklerini İran sınırında görmek Sovyet tehdidinin somut haliydi.⁴⁶ ABD Dışişleri Bakanı Byrnes’in Sovyetlerin İran Azerbaycan’ında askerî üs açmalardan birkaç hafta sonra yaptığı konuşmalar (Mart-Nisan 1946) Sovyetler üzerinde etkili oldu. Sovyetlerin İran’da tam bir hakimiyet sağlamaktan ziyade petrole yönelik bir taviz arayışında olmaları, İran buhranının hızla ortadan kalkmasına neden olmuş gibidir.⁴⁷ İran buhranı 4 Nisan tarihli İran-Sovyet nota teatisiyle düşüşle geçerken, bundan bir gün sonra Türk-Amerikan ilişkilerinde tam bir dönüm noktası olan ABD zırhlısı USS Missouri’nin İstanbul ziyareti başladı. 21 Mart’ta ABD donanmasının⁴⁸ Cezayir ve Tanca limanında başladığı liman ziyaretleri kapsamında donanma dört gün boyunca İstanbul’da kaldı. Akdeniz liman ziyaretlerinin asıl amacı, tek bir güç gösterisiyle Sovyetlere yönelik bir mesajdı: Sovyetlerin Yunanistan’daki komünist gerillalarla yaşanan iç savaş, İran’dan geri çekilme sorunu ve Türkiye üzerine uyguladıkları baskılara karşı tek bir hamlede etkin bir cevap verme arayışı. Balkanlar ve Doğu Avrupa üzerinde başlayan ABD-SSCB politik ayrımlaşması, Türkiye açısından da önemlidir. ABD-SSCB ilişkilerinde savaş boyunca devam eden işbirliği artık hasım bir çizgide seyredecektir. Gaddis, Truman yönetiminin artık Sovyetlere yönelik *quid pro quo* stratejisinin terk edildiğini, “ABD’nin geçmişteki uygulamalarından birkaç noktada ayrıldığı”nı belirtir:

45 George F. Kennan, *Memoirs, 1925-1950* (New York: Bantam, 1969), 596. Uzun Telgraf’tan bir yıl sonra Kennan, “Mr. X” takma adıyla “Sovyet Kuşatmasının Kaynakları” başlıklı bir makale yayınlayarak, Uzun Telgraf’taki görüşlerini açık yayında ifade etti. Mr. X, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs* (Temmuz 1947): 566-582.

46 Sovyet zırhlı birlik hareketini gösterir harita için George McGhee, *The US-Turkish-NATO Middle East Connection: How the Truman Doctrine and Turkey’s NATO Entry Contained Soviets* (Londra: Macmillan, 1990), 15.

47 *FRUS* 7 (1946): 564-565, 566-567; Jones, *The Fifteen Weeks*, 55; Walter LaFeber, *America, Russia and the Cold War 1945-1990* (6th ed., New York: Edition McGraw-Hill, 1991), 28; *FRUS* 7 (1946): 399-401; *FRUS* 5 (1947): 915. *FRUS* editörleri Truman’ın Sovyetlere bir mesaj gönderdiği konusunda kesinlikle bir kayıt olmadığını belirtiyorlar; *FRUS* 7 (1946): 348-349.

48 Gezide USS Missouri zırhlısı, USS Cleveland kruvazörü ve USS Power destroyeri görev almıştır. Missouri’nin ziyaretindeki resmi neden 11 Kasım 1944’de vefat eden Türk Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün’ün naaşının getirilmesidir.

(i) Ruslarla anlaşmazlıkları saklayacak daha fazla çaba gösterilmeyecektir; aksine, bu anlaşmazlıklar samimi bir şekilde ifşa edilecektir, fakat bunlar kışkırtıcı tarzda olmayacaktır. (ii) Sovyetler Birliği'ne daha fazla taviz verilmeyecektir: Birleşik Devletler, gerçekte, gelecekteki Sovyet yayılmacılığının hedeflerine karşı savunulacak "hatları çizecektir", fakat halen Moskova'nın kontrolündeki bölgelerin "özgürleştirilmesi"ne yönelik girişimde bulunmayacaktır. (iii) Bu amacı gerçekleştirmek için Birleşik Devletler askerî gücü yeniden oluşturulacaktır, müttefiklerden ekonomik ve askerî yardım talepleri olumlu olarak düşünülecektir. (iv) Sovyetler Birliği ile müzakerelere devam edilecek, fakat bunda yalnızca Moskova'nın Amerika'nın pozisyonlarını tasdik etme veya Sovyet ihtilaflarının kamuoyuna duyurulmasıyla yurtdışında destek bulma ve yurtdışında müttefikler kazanma amacı olacaktır.⁴⁹

Gaddis, bu değişikliğin amacının altını, Truman'a sunulan Eylül 1946 tarihli çok gizli bir rapordan yaptığı alıntıyla çizer:

Umudumuz odur ki, onlar [Sovyetler] bizim yenilmeyecek kadar güçlü ve korkmayacak kadar kararlı olduğumuzu kabul ettikleri zaman bu düşüncelerini değiştirirler ve bizimle âdil ve tarafsız uzlaşma sağlarlar.⁵⁰

İlginçtir, büyük devlet olmanın getirdiği küresel oyunculuk anlayışı, hemen hemen aynı dönemde Sovyet dışişlerinin diplomatları arasında da benzer bir savaş sonrası rol tanımı yapılmasına neden olmuştu. Sovyet diplomat Ivan M. Maisky, Sovyetlerin önceliğini iki aşamalı olarak belirlemiştir:

Sovyetler Birliği, Avrupa veya Asya'daki herhangi bir saldırgan tarafından tehdit edilemeyecek kadar güçlü olmalıdır. İkinci olarak Avrupa, en azından kıta düzeyinde dünyanın bu bölgesinde kendisini savaş ihtimalinin dışında tutabilmelidir. (...) [Sovyetlerin stratejik amacı] Avrupa'da herhangi bir gücün veya güçler kombinasyonunun güçlü ordulara sahip olmasını engellemektir. Bizim için en iyi yol, Avrupa'da bir kara gücü (SSCB) ve bir deniz gücüdür (İngiltere).⁵¹

Maisky, Türkiye'nin savaş sonrası pozisyonuyla ilgili olarak stratejik önemini ortaya koymuştur:

49 John L. Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War* (Oxford: Oxford University Press, 2005, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı), 21 not 59.

50 Clark M. Clifford'tan Truman'a "American Relations with Soviet Union", 24 Eylül 1946, Arthur Krock, *Memoirs: Sixty Years on the Firing Line* (New York: Funk & Wagnalls, 1968), 419-422'den naklen Gaddis, *Strategies of Containment*, 21.

51 Vladimir O. Pechatnov, "The Big Three After World War II: New Documents on Soviet Thinking about Post War Relations with The United States and Great Britain", Working Paper No. 13 (1995), Cold War International History Project, Woodrow Wilson International Centre for Scholars, 1-2. Ivan M. Maisky, Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un program hazırlamadan sorumlu asistanı olarak görev yapmıştır.

Bir bütün olarak Balkanlar'da SSCB Romanya, Yugoslavya ve Bulgaristan ile birlikte Türkiye'nin etkisini azaltacak (ve nihayetinde "dışlayacak") bir karşılıklı savunma paktları arayışında olmalıdır. Türkiye'nin boğazların "bekçisi" pozisyonunu bozmak gereklidir.⁵²

Maisky'nin Orta Doğu ile ilgili tespitleri de ilginçtir; her ne kadar mevcutta Sovyetlerin "koloniler"de ekonomik çıkarı olmasa da, gelecekte bu bölgede "ekonomik, kültürel ve siyasi" anlamda bir fırsat yatmaktaydı, dolayısıyla bu konudan istifade edebilmek için hazırlıklı olmak gerekiyordu. ABD ve İngiltere ile çatışmadan kaçınma Maisky'nin önerileri arasındaydı. Maisky bir kehanette de bulundu: Sömürge bölgeleri, Birleşik Devletler'in "ekonomik araçlarla İngiltere'nin yerini alacağı" İngiliz-Amerikan rekabetine sahne olacaktı.⁵³ Amerika'nın, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi meselelerinde İngiltere'ye "kartları istediği gibi oynamayabilme hakkını" tanımadığı düşünülürse, Sovyet diplomatın Orta Doğu'nun tarihsel akışta nasıl bir yol izleyeceğini ön görmesi önemlidir. Nitekim 1947'nin ilk aylarından itibaren Orta Doğu'da İngiltere'nin yaratacağı boşluk ve akabinde ortaya çıkan "vakum"dan sıklıkla bahsedilmiştir. Maisky'nin dikkatlice hazırlanmış raporu, Türkiye üzerindeki temel politikaların istikrarlı bir uyumla Sovyet planlamacılar ve karar alıcılar tarafından takip edildiğini göstermektedir. Bu anlamda, Gönlübol'a göre Türk-Sovyet ilişkilerinde dengesizlik vardı:

Türkiye'nin imkânları sınırlı olduğu ve bu imkânlar ancak diğer devletlerle işbirliğiyle arttırılabileceği için işbirliğinin kendisine sağladığı imkânlardan, hemen tekrar bulacağına emin olmadan süratle vazgeçmesi güçtür. Bu sebeple Türkiye'nin dış politikasında kesin değişimlerden ziyade tedrici gelişmeler görülmüştür. Sonuç olarak Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki münasebetleri sınırlı bir politika izleyen bir devletle genel dünya politikası izleyen bir devlet arasındaki münasebetler olarak değerlendirmek, bir yanılma olarak nitelendirilemez.⁵⁴

Kaynaklar arasındaki dengesizlikten doğan güç farkı, Türkiye açısından ABD gibi güçlü bir ülkeyle aynı saflarda yer alarak giderilmişti. 1939'da Saraçoğlu'nun Moskova ziyaretiyle başlayan Sovyet tehdidi, ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında, Batı bloğuna sığınmış Türkiye yarattı. İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yardım yapamayacağını açıklaması, Türkiye açısından karmaşık bir süreci doğurmuştu.⁵⁵ Birçok araştırmacı 1946'nın ilk aylarını Soğuk Savaş'ın şekillenmeye başladığı dönem olarak görür: İran sorunu yüzünden

52 Pechatnov, "The Big Three After World War II", 3.

53 Pechatnov, "The Big Three After World War II", 4.

54 Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 388.

55 John Lewis Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947* (Columbia: Columbia University Press, 1972), özellikle 9. Bl. Fraser J. Harbutt, *The Iron Curtain: Churchill, America, and the Origins of the Cold War* (New York: Oxford University Press, 1986); Sean Greenwood, *Britain and the Cold War, 1945-91* (Londra: Palgrave Macmillan, 2000), özellikle 19.

ABD ve SSCB'nin Birleşmiş Milletler'de karşı karşıya gelmesi, Churchill'in "Demir Perde" konuşması", Kennan'ın "Uzun Telgrafı" uluslararası kronoloji açısından kilometre taşlarıdır. Bu gelişmelere paralel olarak Türkiye'nin kendi Soğuk Savaşı da aynı oranda gelişmişti. Sovyetlerin yarattığı güvenlik tehdidi ve topraklarının bütünlüğü kaygısı, Türkiye için Soğuk Savaş'ın ana kriterini oluşturdu. Bu süreçte ABD'nin tereddütlü tavrının ardından siyasi, askerî ve ekonomik alanlardaki desteğiyle Türkiye küresel mücadeleye dâhil olmuştur.

Bu anlamda, Sovyetlere bebek bakıcılığı yapmaktan bıktığını ifade eden Başkan Truman, ABD Kongresi'nin de desteğiyle Sovyet yayılcılığına karşı bir güvence olarak Türkiye'nin arkasında olduğunu Mart 1947'e ilan etti. Türkiye'nin savaş sonrası toprak bütünlüğünün muhafazası için müttefik arayışı, savaşın mutlak galipleri olan ABD ve SSCB'nin birbirleri üzerinden sergiledikleri güç oyunları çerçevesinde bu anlamda değer kazanmaktadır. Türkiye, son sözün söylenmesinde ABD'nin rol almasına gönülden razı olmuş ve Batı'nın hamiliğini bir siyasi kazanç olarak görmüştü. Nitekim 12 Mart 1947'de ilan edilen Truman Doktrininin öznesi olarak Türkiye, Sovyetlerin yayılcı siyasetinin karşısında en etkin ve güçlü desteği de resmen sağlamış oldu. Truman Doktrini, Türkiye'nin Batı bloğuna eklemlenmesinde etkileri bugün dahi hissedilen tarihî bir dönüm noktasıdır.

3. Truman Yönetimi ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dünya

Truman yönetiminin Sovyetlerin yayılcı politikalarına karşı nasıl bir tutum sergileyeceği Şubat 1946'da netleşmeye başlamıştı. Stalin'in 9 Şubat 1946'da Bolşoy Tiyatrosu'nda yaptığı seçim zaferi konuşması Washington'da alarm zillerinin çalmasına neden oldu. Bu konuşmasında Stalin, Batılı başkentlerde sürekli sorulan "Stalin savaş sonrasında ne istiyor?" sorusuna cevap verir gibiydi.⁵⁶ Klasik Leninist emperyalizm söylemini kullandığı bu konuşmasında Stalin, piyasaların bölünmesinin ve dünya kaynakları için mücadelenin kapitalist dünyada bir savaş çıkaracağından, dolayısıyla savaş yorgunu Sovyet halkının yine çok çalışması, kapitalist dünyanın çıkaracağı savaşa hazırlanması ve büyük fedakârlıklara hazır olması çağrısında bulundu. Bunlar Sovyet vatandaşları için hiç de yabancı olmadıkları bir şeydi: Sovyetler Birliği dünyası 1920'ler ve 1930'lardan itibaren yaptığı gibi çok çalışmak, tüketim ve lüks mallardaki azlığa katlanmak, sürekli bir gerginlik içerisinde kapitalist dünya ile yapılacak nihai savaş için hazırlanmak durumundaydı. Bu seçim konuşmasının nasıl yorumlanacağı Kennan'ın "Uzun Telgraf"ında yer aldı. Kennan, Sovyet liderlerinin ABD ile sürekli bir *modus vivendi* içerisinde olamayacağını belirtti. Kennan'a göre, Moskova, Sovyet taleplerini reddeden güçlü Batılı ülkelerin

56 Joseph Stalin, *Speeches Delivered at Meetings of Voters of The Stalin Electoral District, Moscow* (Moskova: Foreign Languages Publishing House, 1954), 19-44.

zayıflatılması ve diğer ülke hükümetlerinin de devrilmesi yönünde bir siyaset gütmektedir. Fakat Sovyetler Birliği,

(...) güce dayalı mantığa karşı da çok hassastır. Bu sebepten dolayı, herhangi bir noktada direnişle karşılaşmış gibi –genellikle yaptığı gibi– kolaylıkla geri çekilirdi. Dolayısıyla Batılı milletler Birleşik Devletler’in liderliğinde hep birlikte daha kararlı bir blok oluşturulmalıydı.⁵⁷

Kennan’ın telgrafı, bir süredir Washington’daki üst düzey siyasi planlamacılar ve entelektüeller arasında Sovyetlere karşı sağlam bir duruş sergilenmesi yönündeki düşünceler için de bir zemin oluşturdu. Nitekim savaş sonrasında ortaya çıkan ilk krizlerde de ABD’nin liderliğindeki Batılı devletlerin siyasetlerinde bu duruş kendini gösterdi. Bu anlamda ilk test, İran buhranının BM’de çözüme kavuşmasıyla gerçekleşti. Sovyetlerin tepkisi yalnızca güçlü protesto notalarıyla ve İran petrolerinden Sovyetlere imtiyaz sözü verilmesiyle sınırlı kalmıştı. Fakat ABD desteğindeki İran parlamentosu Sovyetlere petrol imtiyazı öngören anlaşmayı Ekim 1947’de 102’ye karşı 2 oyla reddetti. ABD Genelkurmay Başkanlığı’nın ifadesiyle ABD’nin güvenliği için “kesinlikle hayati” öneme sahip Orta Doğu’daki petrol kaynakları Sovyet etkisinden kurtulmuştu.⁵⁸ Ruslara karşı sert tutum izlenmesi yönündeki görüşün savunucuları bu politikalarının ilk sonucunu almıştı.

Dış politikada bu gelişmeler yaşanırken, savaş sonrası ekonomik ve mali zorluklar altında ezilen Batı Avrupa ülkelerinin durumu, ekonomik alanda da ABD’nin bir dizi önleyici tedbirlere başvurmasına neden oldu. Bu tedbirler yine Sovyet tehdidinin azaltılmasına yönelikti. ABD’nin ekonomik ve mali alanda Batı Avrupa’ya yönelik politik amacı, Sovyet etki sahası dışında kalan bölgelerde ekonominin istikrar kazanması ve nihayetinde de komünist yayılmacılığın set çekilmesiydi. Neticede, Sovyet etki sahasında olmayan ve Sovyet kampı dışında kalan Batı Avrupa’ya toplamda 5,7 milyar dolar mali yardım aktarıldı.⁵⁹

1946 yılı Truman yönetiminde görev alan planlamacıların Doğu Avrupa ve Orta Doğu’daki Sovyet politikalarının küresel yayılmacılık güttüğüne ve bunun önlenmesinin de ABD tarafından sağlanabileceğine inanmalarını destekleyecek gelişmelerle doluydu. Bu dönemde –özelikle– Truman’ın Sovyet yayılmacılığı konusundaki görüşlerinin netleşmeye başlamasını sağlayan bir Beyaz Saray raporu da önemlidir. Sovyetlerin faaliyetlerinden rahatsızlık duymaya başlayan Başkan Truman, Sovyetler Birliği’ne karşı kararlı bir tutum sergilenmesi yönündeki düşüncesini Temmuz 1946’da yakın danışmanı Clark Clifford’la paylaştı. Truman Clifford’a “itilip kakılmaktan yorulduğunu, Sov-

57 Martin McCauley, *The Origins of the Cold War: 1941-1949* (Londra: Pearson Longman, 1995), 72; Daniel Yergin, *Shattered Peace: The Origins of the Cold War* (New York: Penguin Books, 1990), 168-171. 58 *FRUS* 7 (1946): 524.

59 McCauley, *The Origins of the Cold War*, 78-79.

yetlerin ABD'den biraz oradan biraz buradan tırtıklama yaptığını ve dik durmanın vaktinin geldiğini düşündüğünü" söyledi.⁶⁰

SSCB'nin anlaşmaların gereğini yerine getirmediğinin bütün dünya tarafından öğrenilmesini sağlamakla görevlendirilen Clifford'ın, "Sovyetler Birliği ile Amerika'nın İlişkileri" başlığını taşıyan raporunda ABD-Sovyetler Birliği ilişkileri detaylı olarak analiz ediliyordu. Rapor 24 Eylül 1946'da Başkan'a sunuldu.⁶¹ Raporun sonuçları o kadar etkileyiciydi ki, Truman raporun yalnızca kendinde kalmasını istedi, dağıtımını yasakladı ve diğer nüshaların da kendisine getirilmesini söyledi. Truman "Eğer rapor sızarsa, Beyaz Saray'ın tavanı havaya uçar. (...) Muhtemelen Kremlin'in de tavanı havaya uçar" demişti.⁶² Truman yönetimin raporun hazırlandığı zamana kadar karşılaştığı en ciddi durum, Sovyetlere karşı nasıl bir politika izleneceğiydi. Rapor, Kennan'ın telgrafıyla oldukça yakın sonuçlara ulaşıyordu: Sovyetler, kapitalist dünya ile yapılacak savaşı kaçınılmaz olarak görüyordu. Bu savaşa hazırlanmak için Sovyetler Birliği güçlerini en üst seviyeye çıkarmayı amaçlıyordu. Bu amaçla dolaylı veya dolaysız yıkıcı faaliyetlerle komünist olmayan hükümetlerin devrilmesi ve "atom bombası ve biyolojik silahlar"ın da kullanılması ihtimal dâhilindeydi. Dolayısıyla ABD kendi güvenliği adına hayati öneme sahip askerî bölgelerin korunması için gerekli tedbirleri almalı ve Sovyetler tarafından tehdit edilen demokratik ülkelerin savunulmasına hazır olmalıydı. Ancak raporda, askerî yardımlar "son çare olarak" belirtiliyordu. Ekonomik zorluklarla mücadele eden ülkelere destek, "komünizme karşı daha etkili bir engeldi". Rapor, Sovyet faaliyetlerine karşı sert tedbirlerin alınmasını ve mevcut şartlar altında rakip blokların dünyanın bölünmesini engelleyememe durumunda hazırlıklı olunması önerisiyle sonuçlanıyordu.⁶³ Bu rapor sonrasında yönetim içerisinde Sovyetlerle hâlâ ortak bir zeminde buluşulabileceğini düşünenler kendilerini tecrit edilmiş halde buldular. Nitekim önceki Başkan Roosevelt'in iki dönem yardımcılığını yapan ve Truman yönetiminde Ticaret Bakanı olan Henry Wallece'ın, Eylül'de yönetimi eleştiren demeçleri basında yer almaya başlayınca Truman istifasını istedi ve Wallece görevden ayrıldı.⁶⁴

Fakat büyük bir savaştan henüz iki yıl sonra Amerikan halkı ve Kongre'nin iki kanadı yeni fedakârlıklar demek olan silahlı kuvvetlerin genişletilmesi ve

60 Kuniholm, *The Origins of the Cold War*, 369, not 185.

61 Clark Clifford, "Report: American Relations With The Soviet Union", 24 Eylül 1946. http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/sectioned.php?documentid=4-1&pagenumber=1&groupid=1 (Son erişim tarihi: 9 Temmuz 2014).

62 Interview with Clark Clifford <http://nsarchive.gwu.edu/coldwar/interviews/episode-2/clifford1.html> (Son erişim tarihi: 9 Temmuz 2014).

63 Randall Woods ve Howard Jones, *Dawning of the Cold War: The United States Quest for Order* (Athens, Georgia: University Of Georgia Press, 1991) s. 136-137; Kuniholm, *The Origins of the Cold War*, 369-371.

64 David S. McLellan, *Dean Acheson: The State Department Years* (New York: Dodd, Mead and Company, 1976), 105-106.

yabancı ülkelere yardımların arttırılmasıyla sonuçlanacak bütçe artışlarına sıcak bakmıyordu. Kaldı ki, 1946 seçimlerinde Kongre'nin iki kanadında da çoğunluk Cumhuriyetçi Parti'ye geçmişti. Cumhuriyetçiler, her ne kadar Truman'ı komünizme karşı yumuşak bir politika izlemekle suçlasalar da, yeni dış politikanın getireceği yükümlülüklerden kaçınmak istiyorlardı: Truman'ın açıkladığı 47 milyar dolarlık 1947 bütçesinden yaklaşık %17lik bir kesinti taahhüdünde bulunmuşlardı. Bu arada, Sovyet tehdidinin yanı sıra Avrupa'da da ciddi sorunlar ortaya çıkmıştı: Savaştan iki yıl sonra olumlu beklentilerin aksine İngiltere, ekonomisini canlandıramadığı gibi, Avrupa'da yaşanan sert kış şartları, üretimdeki ciddi düşüşler, yoksulluk ve geleceğe dair endişeler tüm Batı Avrupa'da karamsarlığa yol açmıştı. Savaştan galip olarak çıkmasına rağmen İngiltere, 1945 sonu itibariyle çok büyük ekonomik sorumluluklarla boğuşmak zorundaydı: İhracat 1938 yılına göre %40 azalmıştı; deniz taşımacılığında tonaj $\frac{3}{4}$ 'ten daha az seviyedeydi; İngiliz Sterlini bazındaki borçlanma çok yüksekti. Bunların da ötesinde İngiltere tarihinde olmadığı kadar büyük bir coğrafyanın güvenlik ve askerî sorumluluğuyla başa çıkmak zorundaydı. İngiliz Maliye Bakanı 8 Şubat 1946'da, denizaşırı askerî harcamaların ciddi miktarda ve acilen kısıtlanmaması ve daha fazla denizaşırı yükümlülüklerden kaçınılması durumunda, makine ve hammadde ithalatındaki kesintiler yoluyla karneye bağlı malzemelerin kesilmesi ve işçi sayısının azaltılması gerektiğini kabine üyelerine bildirdi. "Bu aritmetikten başka bir yol bulunmuyor ve bizim tüm denizaşırı politikamız buna bağlı."⁶⁵

Truman yönetimindeki endişe, sorunlarla mücadelede yetersiz kalan hükümetlerin ve moralsiz toplumların komünizmin etkisine girmesiydi. Komünizmin yayılma endişesi, Truman'ın ihtiyaç duyduğu Cumhuriyetçi Parti desteğini sağlayabilirdi. Nitekim 1946 ortalarında komünizm yayılmacılığına karşı direneceğine yönelik tutumu nedeniyle Kongre İngiltere'ye 3,75 milyar dolarlık borç verilmesini onaylamıştı.⁶⁶ Öte yandan Truman yönetimi, 1946 başlarında İngiltere'nin Sovyetler Birliği'ni "çevreleme" politikasını kendi çıkarları doğrultusunda oluşturmaya başladığının da farkındaydı: 1946 Mart ayında İran petrol yatakları ve Ağustos ayında Boğazlar üzerinden Türkiye politikaları buna işaretledi. Komünizm ve Sovyet yayılmacılığı tehdidi üzerinden ABD'yle işbirliğinde olan İngiltere, 1946 Sonbaharında Yunanistan üzerinden Güney Balkanlar'da ortaya çıkan bu tehdit ve yayılmacılık endişesini bir kez daha kullanmıştı. İngilizlerin amacı millî çıkarların korunmasıyla ilgili ağır askerî ve ekonomik yükün ABD tarafından da omuzlanmasını sağlamaktı.

İngilizlerin Doğu Akdeniz'deki sorumluluklarını aktarma süreci Şubat 1947'de ABD'ye verilen iki notayla fiilî politika sürecine girmişti. Öte yandan, Aralık 1945'te ABD'nin Atina Büyükelçiliği Washington'u Atina'nın bir

65 Michael Asteris, "British Overseas Military Commitments 1945-47: Making Painful Choices", *Contemporary British History* 27/3 (2013): 353.

66 McLellan, *Dean Acheson*, 94-95.

“Sovyet kuklası” olabileceği yönünde uyarılmıştı.⁶⁷ Büyükelçiliğe göre zayıf hükümet, komünist gerilla faaliyetleri, merkezi ordunun iç savaşta komünistlerle mücadelede etkisiz oluşu, çökmüş ekonomi ve altyapı, Rusların Yunanistan’da etki sahasını genişletebilmesi için verimli alanlardı. Ocak 1946’da ABD’nin Yunanistan’a 25 milyon dolar borç vermesi, Pire Limanı’na ABD donanmasının ziyareti ve Mart 1946’daki seçimlerde ABD’nin gözlemciler göndermesi, bu ülkeye olan ABD ilgisinin somut göstergeleriydi. ABD Yunanistan’a ekonomik ve finansal desteği sağlarken İngiltere de askerî yardımlara devam etmişti.⁶⁸ Ağustos 1946’da Paris Barış Konferansı’nda Yunan hükümetinin aşırı sağcı tutumu ve komşu ülkelere karşı genişleme politikaları eleştiri konusu yapıldığı zaman ABD Dışişleri Bakanı Byrnes, savaşta Yunan kahramanlıklarını hatırlatmış ve “Yunan halkına olan borçlarının unutulmaması” gerektiğini gündeme getirmişti.⁶⁹ Ekim 1946’da ise Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson, Atina Büyükelçisine Yunanistan’a yönelik olumlu siyasetin tüm alanlarda sağlanacağını belirterek, “Birleşik Devletler[in], Yugoslavya ve Arnavutluk tarafından desteklenen komünist güçlerce saldırı altındayken [Yunan] hükümetin[in] düşmesi riskini artık alamayacağını” bildirmişti.⁷⁰

Aynı ay içerisinde ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Yakın Doğu Dairesi’nce hazırlanan ve Dışişleri Bakanı Byrnes tarafından da onaylanan bir memorandum, “SSCB, pek çok milleti kendi kontrolü altına almak amacıyla agresif şekilde davranıyor. (...) Ekonomik ve stratejik olarak hayati öneme sahip bölge olan Doğu Akdeniz’deki Sovyet hakimiyetinin önündeki tek engel Yunanistan ve Türkiye’dir” değerlendirmesini yaptı. Memorandumda göre, eğer Yunanistan’ın Sovyet etki sahasına girmesine müsaade edilirse, Sovyetler Birliği Türkiye üzerinde de dayanılmaz bir baskı kuracaktı. Bu tehdit karşısında ABD, çok geç kalmamak şartıyla Yunanistan’a siyasi ve ekonomik desteğini acilen arttırmalıydı.⁷¹ Sovyetlerin bu dönemde Yunanistan’daki Dedeğaç’ta üs talepleri de ABD’nin Sovyet yayılmacılığı karşısındaki endişelerini arttırdı. Sovyetler açısından da durum karışık görünmekteydi: Örneğin Mayıs 1947’de Stalin’in veliahdı olarak görülen Zudanov, Yunan komünistlerinden gelen askerî ve ekonomik yardım talebini geri çevirmişti. Stalin de, Truman Doktrini çerçevesinde Amerikan yardımı Yunanistan’a akmaya başladığı zaman Moskovada temaslarda bulunan Yugoslav temsilcilere, Yunanistan’daki ayaklanmanın en kısa sürede durması gerektiğini, söyledi.⁷² Stalin’in endişesi, ayaklanma devam ettiği sürece ABD’nin Akdeniz’deki varlığının derinleşecegiydi. Bu halde de

67 Thomas G. Paterson, *Soviet-American Confrontation: Postwar Reconstruction and the Origins of the Cold War* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1975), 185.

68 Paterson, *Soviet-American Confrontation*, 188; *FRUS* 7 (1947): 31.

69 Judith Jeffery, *Ambiguous Commitments and Uncertain Policies: The Truman Doctrine in Greece, 1947-1952* (Lanham, Maryland: Lexington Books, 2000), 17-35; *FRUS* 7 (1946): 235-237.

70 *FRUS*, vol.7, 1946, s.235-237.

71 *FRUS* 7 (1946): 242-243.

72 Milovan Djilas, *Conversations with Stalin* (New York: Harcourt, Brace, 1962), 182.

Doğu Avrupa'da ve Balkanlar'da kazanılmış olan, fakat tam olarak sağlamlaşmamış Sovyet pozisyonu da tehlikeye girecekti.⁷³

11 Aralık 1946'da Acheson, bir Amerikan ekonomik heyetinin Yunanistan'da, Yunan hükümetinin ileride yabancı devletler ve uluslararası kurumlardan talepte bulunacağı altyapı ihtiyaçlarıyla ilgili çalışma yapacağını duyurdu.⁷⁴ 28 Aralık'ta da ABD'nin Atina Büyükelçisi, gerekli Kongre çalışmaları ve düzenlemelerin en az iki üç ay alacağı öngörüsüyle Yunanistan için bir yardım programının hazırlandığı yönünde bilgilendirildi.⁷⁵ Ocak 1947'de Amerikan yardım heyeti Yunanistan'a vardığında, sahadaki durumun öngörülünden daha vahim olduğunu tespit etti. Hükümet çalışmaz haldeydi, siyasiler kişisel çıkar mücadelesi içerisindeydi, yolsuzluk ve karaborsa ülkeye hâkimdi. Heyetin değerlendirmesi Washington'un Sovyetlerle ilgili endişelerini körükleyecek nitelikteydi: "Sovyetler, Yunanistan'ı birkaç hafta içerisinde kucaklarına düşecek olgun bir şeftali olarak görmektedir. Böylesi bir durum yalnızca Yakın Doğu ile sınırlı kalmayacaktır, Fransa ve İtalya gibi Avrupa devletleri de sıradadır." Öte yandan Yunanistan'daki Fransız temsilcisinin Şubat 1946'da söyledikleri Amerikalıların bu endişelerini arttırmış olmalıdır: "Eğer Yunanistan, İngiltere ve Amerika'dan uygun desteği alamayıp Sovyet yörüngesine girerse, Fransa baskıya dayanamaz."⁷⁶

20 Şubat 1947'de Atina'daki Amerikan yardım heyeti ve büyükelçisi 21 Ocak'ta göreve başlayan Dışişleri Bakanı Marshall'a Yunanistan'ın çöküşünün yakın zamanda olabileceğini ve durumun güvenli olmayacağını bildiren bir telgraf çekti.⁷⁷ Atina ile Washington arasında Yunanistan'daki alarm zillerini yansıtan bir dizi telgraf teatisinden sonra Acheson, Bakan Marshall için bir bilgi notu hazırladı. 21 Şubat tarihli bu notta, gerillaların kontrolündeki bölgelerin genişlediği ifade edilmişti: "Eğer Yunanistan'a acil destek sağlanmazsa, Yunan hükümeti muhtemelen düşecek ve aşırı sol bir totaliter rejim iktidara gelecektir." Sovyet hakimiyetindeki bir Yunanistan, neticede tüm Yakın Doğu'nun ve Kuzey Afrika'nın kaybına yol açacaktı. Acheson, Yunanistan'a doğrudan borç vermeyi öngören acil bir kanunun Kongre'ye sunulması ve Yunanistan'a askerî donanım sağlanması konusunda karar verilmesini tavsiye etti. İngiliz notlarının bakanlığa ulaşmasından önce Marshall, Acheson'a tavsiyelerini hayata geçirecek eylemleri öngören bir çalışma yapılması talimatını vermişti. Neticede, İngilizlerin Yunanistan ve Türkiye'ye yardımları keseceğini resmen bildirmesinden önce, ABD'li yetkililerin kafasında kriz durumundan çıkış için nasıl bir politika izleneceğine dair net çerçeve belirmeye başlamıştı.⁷⁸

73 Djilas, *Conversations with Stalin*, 182.

74 Department of State, Press release, 9 Ocak 1947.

75 Kuniholm, *The Origins of the Cold War*, 405.

76 *FRUS* 5 (1947): 23-25.

77 *FRUS* 5 (1947): 28-29.

78 Jones, *The Fifteen Weeks*, 131; Kuniholm, *The Origins of the Cold War*, 408.

İngiliz notaları, Washington açısından Yunanistan ve Türkiye konularının aciliyetini ve önemini arttırmıştı. Olayların tanığı olan Jones, krizi “eğer Birleşik Devletler Yunanistan’ın erken çöküşünü engelleyemezse, durum bir ihtimalden çıkıp kesinliğe dönüşecektir” diye belirtir.⁷⁹

Acheson, İngiliz notalarının ulaşmasının ardından, Yakın Doğu Dairesi’ne tüm hafta sonu çalışarak Pazartesi sabahı Bakan Marshall’a sunulmak üzere bir yardım programı hazırlanması talimatını verdiğinde, Türkiye de bu çalışmaya dâhil edildi. Genelkurmay adına bilgi notunu hazırlayan dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı General Dwight D. Eisenhower, Türkiye’ye verilmesi gereken destek konusunda uyarıda bulunmuştu: “Somut yardımı içeren olumlu garantiler verilmezse, Türkiye’nin gelecekte, Sovyet baskısı sonucunda doğrudan askerî tedbirlerin alınacağı şeklinde yorumlayacağı tehlikesi bulunmaktadır.” Eisenhower’a göre eğer Türkiye yenilirse, “yüksek ihtimaldir ki, tüm Orta Doğu o zaman hızla benzer bir Sovyet hakimiyetine girecektir”.⁸⁰ Türkiye’nin Kongre tarafından onaylanacak bir yardım programına dâhil edilmesinin şansı, komünist yayılcı tehdidinin genelleştirilerek Yunanistan’la birlikte ele alınmasıyla arttırılmıştı. Yunanistan’ın demokrasi ve Batı medeniyetinin beşiği olarak görülmesinin aksine ABD siyasi çevrelerinde ve kamuoyundaki Türkiye algısı, tarihsel nedenlerden dolayı olumlu intibalar taşımamaktaydı. Harris’in ifadesiyle, “Türkiye’ye yardımın Kongre tarafından onaylanması, Yunanistan’la ilgili endişelerle bağdaştırılmasıyla garanti altına alınmıştı”.⁸¹ Eisenhower 1947’de gelişmeleri yıllar sonra şöyle hatırlayacaktı:

Yunanistan ve Türkiye’nin bağımsızlığına ve varlığına yönelik komünist saldırganlık tehdidi Amerika’nın güvenliği için öylesine büyüktü ki, bu ülkelere askerî ve ekonomik destek verdik. Bu politika bu milletleri korudu. Bu da Amerikalıların hayatlarına mal olmadan sağlandı.⁸²

Truman, Yunanistan ve Türkiye’ye yapılacak yardımlarda Kongre’nin desteğini almak adına 27 Şubat’ta Beyaz Saray’da Kongre liderlerini topladı. Ancak Beyaz Saray’daki toplantıda Marshall’ın sorunun çözümüyle ilgili önerilerini sunduğu konuşması, Kongre liderlerini ikna etmekten daha çok kafa karışıklığına yol açtı.⁸³ Yunanistan krizine ABD müdahalesi noktasındaki kafa

79 Jones, *The Fifteen Weeks*, 131.

80 H. W. Brands, *The Devil We Knew: Americans and the Cold War* (Oxford: Oxford University Press, 1993), 18.

81 George S. Harris, *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-71* (Washington D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1972), 26.

82 *Public Papers of the Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower 1957* (Washington D.C.: United States Government Printing Office, 1999), 387.

83 Dışişleri Bakanlığı’ndan önceki bir yılı Çin’de geçiren General Marshall, özellikle Avrupa’daki sorunlarda uzak kalmış gibiydi. Nitekim Yunanistan ve Türkiye’yle ilgili İngiliz notlarından bir hafta önceki Kongre savunmasında söyledikleri konuya hakimiyeti açısından dikkate değer: “MARSHALL: Konu Almanya ve Avusturya’ya geldiği zaman, hâlâ eğitim aşamasında olduğum için, bu sabah sizlere

karışıklığı, liderlerin toplantıdaki sorularına da yansdı: İngilizlerin ateşe attığı kestaneleri ABD mi ateşten çıkaracaktı? ABD'nin bu işten çıkarı ne olacaktı? Tam da bu noktada, Yakın Doğu Dairesi Başkanı Acheson konuya müdahale ederek, ABD kamuoyunda da gittikçe artan "kızıl tehdit" üzerinden Sovyetlerin saldırganlığını canlı bir şekilde anlatmaya başladı: Ruslar saldırıya geçmişti. Türkiye ve Almanya'yı kuşatma adına en inatçı ve cüretkâr çabaları gösteriyorlardı. Önlerinde Rusya hakimiyetine açık üç kıta duruyordu. Türkiye'nin kuşatılmasının iki kanadı vardı; İran ve Yunanistan. Türkiye Rusları geri püskürtmüştü. İran'a yönelik hareketi ise şimdilik başarısız olmuştu. Komünist baskı şimdi de Yunanistan'a yoğunlaşmıştı, Yunanistan'da büyük oranda başarı kazanmışlardı; ama henüz tam başarıya ulaşmamışlardı. Raporlara göre Yunanistan'ın tümünün düşüşü birkaç haftalık meseleydi. Macaristan, İtalya, Fransa ve Avusturya'da ilerleme kaydetmişlerdi. Acheson'un sunumu bu noktadan sonra oldukça dramatik bir söyleme dönüştü:

Antik tarihten bu yana emsali görülmemiş bir duruma geldik. Dünya şu anda iki büyük gücün hakimiyeti altında. Atina ve Isparta, Roma ve Kartaca'dan bu yana gücün böylesine kutuplaştığını görmemiştik. Sorun İngiliz kestanelerini ateşten almak değil. Sorun Birleşik Devletler'in güvenliği sorunu. Sorun dünyanın üçte ikisinin ve topraklarının dörtte üçünün komünistler tarafından kontrol edilip edilmeyeceğidir.⁸⁴

Acheson'un konuşmasında ortaya koyduğu argüman, daha sonra Eisenhower döneminde ortaya atılacak olan *domino teorisinin* erken dönem uyarısı niteliğindedir: Sepetteki çürük bir elmanın diğer elmaları çürütmesi gibi, Yunanistan'daki çürüme İran'ı ve tüm Doğu'yu etkileyecekti. Çürüme Küçük Asya üzerinden Afrika, Mısır ve zaten güçlü komünist partiler aracılığıyla tehdit altında olan İtalya ve Fransa'ya yayılacaktı. Jones'a göre, toplantıya katılanlar yönetimin politikasına karşı çıkmamış, aksine toplantı sonucundan hayli etkilenmişlerdi. Kongre liderlerinin "Yunanistan ve Türkiye'yi kurtarma adına her türlü gerekli önlemin alınması için destek verecekleri yönünde kesin izlenim edinilmişti". Acheson'un stratejisi işe yaramıştı. Toplantı çıkışında Senato Dışilişkiler Komitesi Başkanı Arthur Vandenberg, Truman'a, "Bay Başkan, eğer istediğiniz buyusa, bunu elde etmenin tek bir yolu var. Kongre önüne şahsen çıkın ve ülkeyi korkutun."⁸⁵

çok tatmin edici bir rapor verebilecek durumda değilim. Hepsinin üzerinden geçtim ancak tamamen başlangıç düzeyindeyim. Olumlu bir kanaatin oluşması için henüz zaman gelmedi." Marshall, "Testimony of February 14, 1947: Executive Sessions of the Senate Foreign Relations Committee", (Historical Series) Volume Eightieth: *Congress, First and Second Sessions 1947-1948* (Washington:U.S. Government Printing Office, 1976), 1-2.

84 Toplantı metni için bkz. "Meeting Notes, ca. February 1947, J.M. Jones Papers, Drafts of Truman Doctrine" http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentdate=1947-02-00&documentid=8-4&pagenumber=1 (Son erişim tarihi: 9 Temmuz 2014); Jones, *The Fifteen Weeks*, 131; Kuniholm, *The Origins of the Cold War*, 408.

85 Kuniholm, *The Origins of the Cold War*, 412 not. 88.

Bu anlamda Truman'ın Kongre'de yapacağı konuşmada kullanacağı dil Kongre'nin ve kamuoyunun desteğinin alınmasında önemliydi. Yunanistan ve Türkiye'nin karşılaştığı sıkıntılar aslında daha büyük bir coğrafyada etkin olan Sovyet yayılmacılığının yarattığı bir bölgesel krizdi. Henderson ifadesiyle eğer Amerikan halkına dünya ölçeğinde bir komünist komplosuyla karşı karşıya bulunulduğu net bir biçimde anlatılmazsa "Kongre ihtiyaç duyulan düzenlemenin yasalaşması için gerekli desteği vermeyecekti".⁸⁶

4. Doktrinin İlanı ve Sonuç

12 Mart 1947'de Kongre'nin ortak toplantısında Başkan Truman dış politika ve Yunanistan ile Türkiye'deki durumla ilgili konuşmasını yaptı.⁸⁷ Truman konuşmasında, Yunanistan'ın varlığının terörist faaliyet gösteren komünistler liderliğindeki silahlı kişilerce tehdit edildiğini, ekonomik durumun ve hayat şartlarının kötülüğünden bahsetti. Amerika'dan resmî yardım talebinde bulunan Yunanistan'ın eğer kendi kendine yeterli ve kendine saygısı olan bir demokrasi olacaksa, Amerika'nın bunu sağlayabilecek tek ülke olduğunu vurguladı. Truman konuşmasında Türkiye'deki demokrasiyle ilgili bir atıfta bulunulmadı, Türkiye'nin de modernleşmesini gerçekleştirilmesi için gerekli ulusal bütünlüğünün devamının sağlanması adına finansal yardıma ihtiyacı vardı. Bu ulusal bütünlük, Orta Doğu'da düzenin sağlanması için gerekliydi.

Truman, Amerika'dan bu kadar uzak bu iki ülkedeki gelişmelerin Amerikan yardımına neden ihtiyaç duyduğunu açıklayarak konuşmasına devam etti: Dünya milletlerinin baskıdan bağımsız olmaları uluslararası barış ve dolayısıyla Birleşik Devletler'in güvenliği için hayati öneme sahipti. Bu yüzden Almanya ve Japonya ile savaşılmıştı. Şimdi de benzer bir acil durum vardı. Polonya, Romanya ve Bulgaristan, kendi isteklerinin dışında totaliter rejimlere sahipti. Dünya halkları şimdi "alternatif hayat tarzları arasında bir seçim yapmak zorunda"ydı. ABD, ekonomik ve mali destekle bu seçimde özgür milletlerin yanında yer alacaktı.⁸⁸ Eğer Yunanistan düşerse, tehdit altındaki Türkiye bunu takip edecekti. Bunun etkisi ise, karmaşa ve düzensizlik içerisindeki tüm Doğu'ya, hatta savaş sonrası sıkıntılarla boğuşan Batılı ülkeler de kendi bağımsızlıklarını koruma yönündeki isteklerini kaybedebileceklerdi. Dolayısıyla, acil yardımın yapılması kaçınılmazdı. Başkan Truman bu çerçevede Yunanistan'a 300, Türkiye'ye 100 milyon dolar yardım teklifinde bulundu. Yardım içerisinde, mahalli personelin eğitimi, altyapı çalışmalarının desteklenmesi ve

86 Jones, *The Fifteen Weeks*, 151.

87 Address of the President to Congress, Recommending Assistance to Greece and Turkey, 12 Mart 1947. Harry S. Truman Administration, Elsey Papers, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentdate=1947-03-12&documentid=5-9&pagenumber=1 (Son erişim tarihi: 9 Temmuz 2014).

88 Ancak, Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımın çok önemli bir kısmı askerî yardım olacaktır. İki ülkeye verilecek 400 milyon dolarlık yardımın 128.125.000 doları ekonomik yardımdır. Paterson, *Soviet-American Confrontation*, 202.

kaynakların kullanımını gözetecek Amerikalı uzmanların bu ülkelere gönderilmesi de bulunuyordu. ABD tarihinde ilk kez Batı yarım küresi dışındaki ülkelere barış zamanında yardımla müdahalede bulunma özelliğini taşıyan bu isteğe Kongre ve ABD kamuoyunun tepki göstereceği de muhakkaktı. Bu gerçeğin farkında olan Truman, “üzerimizde ciddi bir yük bulunuyor. Alternatifinin daha ciddi sonuçlar doğuracağı bir durumu önermem mümkün değil. Dünyanın özgür milletleri özgürlüklerini muhafaza ettirmek konusunda destek için bize bakıyor” dedikten sonra yardımın aslında Amerikan çıkarlarına hizmet edeceğini ilan etti: “Liderliğimizde başarısız olursak dünya barışını ve kendi milletimizin refahını da tehlikeye atmış oluruz.”⁸⁹

Truman’ın konuşması, dış politikada özgürlüklerin korunması yönündeki inanca atıfta bulunuyordu. İkinci Dünya Savaşı mücadelesinde de Amerikan dış politikasında özgürlüklerin korunması ve ABD’nin buna bağlı güvenliğinin sağlanması vurgusu hatırlanırsa, Truman’ın konuşması etkileyiciydi. Bu anlamda konuşmanın özü ideolojikti. Truman, acil müdahale edilmediği takdirde komünizmin demokrasi üzerinde zafer kazanarak çok sayıda umutsuz insanın köleleşeceği uyarısında bulunmuştu. Bu önemli bir uyarıydı: Eğer liberal demokrasi dünya genelinde zemin kaybederse, Amerikan yaşam tarzı da yok olacaktı. Konuşmada, Amerika’nın jeopolitik ve ekonomik çıkarlarının nasıl tehlikeye gireceği hususu açık değildi. Kamuoyuna Amerikan değerlerinin tehlikede olduğu mesajı verilirken, örneğin Orta Doğu’daki petrol rezervlerinin korunmasının öneminden hiç bahsedilmiyordu.⁹⁰

Stratejik nedenlerin yanında, iş dünyası için de Orta Doğu petrolünün korunmasında Yunanistan ve Türkiye önemliydi. Donanma Bakanı James Forrestal’ın ifadesiyle petrolün deniz yoluyla taşınması “gerektiğinden Akdeniz bağımsız bir yol olmalıydı”.⁹¹ Siyasi karar alıcılar açısından güvenlik endişeleri ekonomik çıkarlar iç içe geçmişti.

Amerikan kamuoyunda yükselen anti-komünist duygular çerçevesinde, Truman’ın söylemi büyük destek buldu.⁹² Cumhuriyetçilerin çoğunlukta ol-

89 Truman’ın Kongre konuşması için bkz. http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentdate=1947-03-12&documentid=5-9&pagenumber=1 (Son erişim tarihi: 9 Temmuz 2014).

90 Truman’ın konuşma metninin hazırlanması sırasında Beyaz Saray’daki danışmanların, “Orta Doğu’daki büyük doğal kaynakların tek bir devletin egemenliği altına girmemesi” ile ilgili önerdikleri cümle nihai metinde yer almamıştır. Jones, *The Fifteen Weeks*, 156. Nihai metinden çıkartılan bir başka bölüm ise şu şekildedir: “Eğer dünyanın geri kalan milletlerindeki hür teşebbüsün yok olmasına müsaade edersek, kendi ekonomimiz ve demokrasimiz de hayati derecede tehdit edilecektir.” Paterson, *Soviet-American Confrontation*, 198, not 96.

91 Nakleden Barton J. Bernstein (ed.), *Politics and Policies of the Truman Administration* (Chicago: Quadrangle Books, 1970), 56. 1953 yılı itibarı ile Amerikalı şirketler Orta Doğu petrolünün %70’ni üretmektedir, Paterson, *Soviet-American Confrontation*, 206, not 125.

92 Kasım 1946’da yapılan Kongre seçimlerinde Cumhuriyetçilerin seçim propagandalarında özellikle komünizm tehdidi ve yayılmacılığı tehlikesini kullandıkları göz önüne alınırsa Truman’ın bu vurguları

duğu Kongre’de Truman’ın ortaya koyduğu tehdit algısı Kongre’nin Başkan’ın arkasında yer almasını sağladı. Başkan’ın konuşması, “savaş ilanı için Başkanlık önerisi gibiydi” ve Kongre’ye böyle bir durumda ülkenin başkomutanının yanında olmaktan başka seçenek bırakmamıştı.⁹³ Ancak, Truman’ın konuşmasına eleştiriler de vardı. Daha önce Truman’a destek alması için Amerikan halkını korkutması yönünde öneri getiren Senatör Vandenberg’e göre konuşma “dünyada nerede ortaya çıkarsa çıksın zincirleme tepki olarak adlandırılacak bir saldırganlığı ABD’nin savunması” gerektiği iddiasındaydı. Acheson’un Vandenberg’e cevabı, küresel düzeyde bir yaklaşım benimsese de her durumda ABD’nin tepkisinin aynı olmayacağı yönündeydi: “Bir durumda yaptığımızı diğer bir başka durumda yapamazsınız. Nerede olursa olsun komünist baskı ortaya çıkması durumunda bu ABD’yi ilgilendirecektir. Fakat özellikle Yunanistan ve Türkiye örneklerinde olduğu gibi, direkt bir ABD müdahalesini gerektirmez.”⁹⁴

Truman’ın konuşmasında belirttiği yardımı hak eden “özgür milletler”in kim olduğu açık değildi. Yunanistan’daki aşırı sağcı ve yolsuzluğa batmış merkezî hükümet herhalde bu tanımlamaya girmez. Öte yandan Truman konuşmasında Türkiye’yi özellikle demokratik ülke olarak da adlandırmamıştı. Bu yöndeki eleştirilere Truman, totalitarizm karşısında mükemmel olmayan demokrasilerden hangisinin tercih edilmesi gerektiği sorusuyla cevap vermişti. Soğuk Savaş’ın ilk evrelerinde Amerika’nın kendi koruması altındaki devletlerin iç siyasette izledikleri yöntemlerle çok fazla ilgilenmediği göz önüne alınırsa, gelecek yıllarda Amerikan dış politikasının en büyük zaafının da bu olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Ambrose, Truman’ın komünizm karşıtlığı için silahlanma çağrısının, “özgür milletler ve anti-komünistliğin aynı anlamda kullanılmasından dolayı herhangi bir devrimci harekete karşı kapıların kapatmış olduğunu” belirterek, “Yunan hükümetinin veya herhangi bir diktatörlüğün Amerikan yardımını alabilmesi için muhaliflerinin komünist olduğunu iddia etmesi yeterli olacaktır” değerlendirmesini yapar.⁹⁵

Yunanistan ve Türkiye’ye yardım kanunu Kongre’nin her iki kanadında da büyük çoğunlukla kabul edildi ve Truman 22 Mart 1947’de kanunu imzaladı. Konuşmanın ardından yardım konusu yalnızca iki ülkeyle sınırlı kalmadı. Truman’ın konuşması, silahlı azınlıklarla veya dış baskılarla mücadele eden özgür milletlere desteğin küresel çapta bir dış politika uygulaması olarak da değerlendirildi. Nitekim konuşmanın özünü oluşturan bu dış politika anlayışı *Truman Doktrini* olarak adlandırıldı. Doktrin, özellikle Kennan’ın telgrafında ortaya konulan komünizme karşı küresel çevreleme politikası önerisinin de

daha iyi anlaşılabilir. Yergin, *Shattered Peace*, 284-285. Truman konuşmasında Sovyetler Birliği’ni hiç anmamış komünizmden ise bir kez bahsetmişti.

93 LaFeber, *America, Russia and the Cold War*, 56.

94 Jones, *The Fifteen Weeks*, 190,194.

95 Stephen Ambrose, *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938* (7th ed., New York: Penguin Books,1993), 82.

ete keme bürünmüş haliydi. ABD Dışişleri Bakanlığı uzun zamandır karşı karşıya oldukları komünizmle mücadelede önemli bir değişikliğin yaşandığını ve “dünya tarihinde yeni bir sayfa açıldığını” düşünüyordu.⁹⁶ Frazier’e göre “Truman Doktrini Soğuk Savaş’ın asıl başlangıcı”ydı: Doktrin, Batı ve Doğu arasındaki çatışmanın en önemli ayrıştırıcı niteliği olan ideoloji farklılığını da ortaya koyuyordu.⁹⁷ Öte yandan, Bartlett ise, Sovyetler Birliği’nin Yunanistan ve Türkiye üzerindeki Batı etkisini uzun zamandır kabul ettiğini, Truman Doktrininin Soğuk Savaş’ın oluşumunu şekillendiren etkenlerden bir tanesi olduğunu ifade eder.⁹⁸ Bu açıdan bakıldığında, Amerika’nın küresel politikaları içerisinde, özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki devam eden yardımların Doğu Akdeniz ve Orta Doğu alanlarına yayıldığı değerlendirilebilir.

Soğuk Savaş tarihçiliğinin önemli isimlerden Gaddis de, Truman Doktrininin Amerikan dış politikasında gerçek bir dönüm noktası olmadığını, Sovyet yayılmacılığına karşı koymanın 1946’nın ilk dönemlerinden itibaren bir Amerikan politikası oluşunu belirtir. Gaddis’e göre Amerikan politikasında gerçek dönüm noktası 1950’de başlamış olan Kore Savaşı’dır. Bu savaş ile birlikte ABD, küresel komünizm yayılmacılık tehdidine karşı çevreleme politikasıyla dönüşü olmayan gerçek bir direnişe geçmişti.⁹⁹ Acheson ve Jones ise, Yunanistan ve Türkiye’de hissedilen Sovyet yayılmacılığı tehdidine karşı “hızlı, etkin ve kararlı” bir tutum sergilenerek önemli bir politika değişikliğine gidildiği iddiasındaydı.¹⁰⁰

Öte yandan LaFeber, Truman Doktrininin Amerikan tarihinde bir “kilo-metre taşı” olmasını dört nedene bağlar:

(i) Truman Doktrini, hem yurtiçinde hem de yurtdışında Amerikalıların kucaklayacakları bir Soğuk Savaş dış politikasını Amerika’nın komünizm korkusunu kullanarak oluşturdu. (ii) Kongre, Başkana uygun gördüğü şekilde Soğuk Savaşı yürütebileceği büyük güçler verdi. (iii) Savaş sonrası dönemde ilk defa, Amerikalılar başka bir milletin iç savaşına yoğun bir şekilde dâhil oldular. Bu müdahale komünizm karşıtlığı temelinde haklı hale getirildi. (iv)

96 Jones, *The Fifteen Weeks*, 146-147; Yergin, *Shattered Peace*, 282.

97 Robert Frazier, *Anglo-American Relations with Greece: The Coming Of The Cold War 1942-47* (New York: St. Martin’s Press, 1991), 159.

98 C. J. Bartlett, *The Global Conflict 1880-1970: International Rivalry Great Powers* (Londra: Longman, 1986), 264.

99 John Lewis Gaddis, “Was the Truman Doctrine a Real Turning Point?”, *Foreign Affairs* 52/2 (Ocak 1974): 386-402. “Önerim, [doktrin] Avrupa’daki güçler dengesindeki değişimlerle başa çıkma yönünde daha önce uygulamaya konulan politikalarla bir uyum içerisinde olduğudur. Truman yönetiminin 1947-1950 arasındaki genel çerçevede kullanılan diline rağmen, dünyanın geri kalanıyla ilgili bu politikayı uygulayabilecek ne bir niyeti ne de imkânı vardı. Komünizmi her yerde kuşatmaya karşı gerçek niyet, Yunanistan ve Türkiye’deki krizlerle değil, Kore Savaşı’nın etrafında gelişen olaylar neticesinde gelişti.”, 386.

100 Frazier, *Anglo-American Relations with Greece*, 161-164; Kuniholm, *The Origins of the Cold War*, 420-422.

Truman, Avrupa ve Amerikan ekonomilerinin çöküşünü engellemek için muazzam bir yardım programını kullandı. Daha sonra bu tür yardım programları küresel düzeyde genişletildi.¹⁰¹

Truman Doktriniyle ilgili farklı görüşler olsa da, Amerikan dış politikası yapım sürecinde önemli bir noktayı işaret ettiği ve Türk-Amerikan ilişkilerinde etkileri günümüze değin devam eden bir süreci başlattığı konusunda şüphe yoktur. Amerikan tarihinde ilk kez barış ortamında Güney ve Kuzey Amerika dışında bir bölgeye komünizmle mücadele çerçevesinde direkt Amerikan yardımı şeklindeki müdahale Truman Doktriniyle başlamıştır. Truman sonrası dönemlerde Soğuk Savaş'ın *düalist yapı* çerçevesinde (Amerikan hayat tarzı/totaliter hayat tarzı; özgür milletler/baskıya boyun eğmiş milletler; demokrasi/totalitarizm; özgür Batı/komünist Doğu) tanımlanmasının temeli de, Truman'ın Kongre'deki konuşmasında ilk izlerini bulmaktadır.

Türkiye'nin NATO üyeliğine uzanan süreç de Truman Doktrininin ilanı ile başlamıştı. Yukarıda ifade edildiği gibi Truman Doktrininin iki temel amacı vardı: Türkiye'nin Sovyet saldırganlığına karşı direnmesi ve bu mücadelede savunma bütçesinin Türk ekonomisinde yarattığı ağırlığın azaltılması.¹⁰² Amerikan yönetimi bir Sovyet saldırısı karşısında Türkiye'nin kendisini savunma kapasitesine sahip olmadığını farkındaydı. Bu farkındalığa rağmen, Türkiye'nin Sovyet tehdidini ciddi oranda hissettiği dönemde ABD yardımından beklediği olumlu etkiyi anında elde ettiğini söylemek mümkün değildir. Nitekim Haziran 1948 itibarıyla Truman yardımında ifade edilen 100 milyon dolarlık yardımın ancak 38 milyon dolarlık bir bölümü Türkiye'ye ulaşmıştı.¹⁰³ Sovyetlerin Türkiye'ye saldırı ihtimali şüpheli olsa da, Truman Doktrininin Türkiye'ye sağladığı güvenlik şemsiyesinin askerî ve ekonomik yardımdan daha çok siyasi bir anlam ve ağırlık taşıdığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla Truman Doktrini, Türkiye'nin askerî ve ekonomik anlamda güçlenmesine yardımcı olmasından daha çok, Türkiye'nin Atlantik ötesiyle eklemlenmesinde siyaseten bir dış politika aracı olarak önemlidir. Bu anlamıyla Soğuk Savaş'ın ilk yıllarındaki bu ilk eklemlenme sürecinde Sovyetlerin Truman Doktrinine getirdiği eleştiri, Türkiye tarafından çok da önemsenmemiştir.¹⁰⁴ Türkiye'nin Truman Doktrinini ilanından sonra iki kutuplu dünyada

101 LaFeber, *America, Russia and the Cold War*, 3. Bölüm.

102 Gönülöbol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 234.

103 U.S. Department of State, *Reports to Congress on Assistance Greece and Turkey*, (Washington D.C.: Government Printing Office 1947-1949).

104 Gönülöbol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 231-233. Truman Doktrinini Sovyetler Birliği'ne yönelik siyasi bir araç olarak kullanıldığı yönündeki erken dönem bir Sovyet eleştirisi için bkz. Andrei Vyshinsky, "A Soviet Criticism of the Truman Doctrine and Marshall Plan, September 18, 1947", <http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps142j/documents/vyshinsky-criticism-of-truman-doctrine.html> (Son erişim tarihi: 16 Mart 2009). Vyshinsky'nin eleştirisinin temeli şu görüşe dayanmaktadır: "Truman Doktrini ve Marshall Planı BM ilklerinin ihlal edildiği ve örgütün göz ardı edildiği yönünde özellikle önemli örneklerdir. Son birkaç aydaki tecrübelerin göstermiş olduğu gibi bu doktrinini ilanının anlamı, ABD hükümetinin

Batı Bloğu içerisinde yer alması ve bu bloğun görüşlerinin güçlü bir bölgesel savunucusu olması, Türk dış politikasının 1947'den sonraki en belirgin özelliğidir.¹⁰⁵

Bibliyografya

Abdul Rahman, Zulkanain, Amer Saifude Ghazali, Rosmadi Fauzi ve Norazlan Hadi Yaacob, "Britain, the United Nations and the Iranian Crisis of 1946", *Middle-East Journal of Scientific Research* 18/11 (2013): 1544-1556.

Acheson, Dean, *Present at the Creation: My Years at the State Department*, New York: W.W. Norton, 1969.

Alperovitz, Gar, *Atomic Diplomacy: Hiroshima and Potsdam: The Use of the Atomic Bomb and the American Confrontation with Soviet Power*, 2. ed. Chicago: Pluto Press, 1994.

Ambrose, Stephen, *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938*, 7. ed. New York: Penguin Books, 1993.

Asteris, Michael, "British Overseas Military Commitments 1945-47: Making Painful Choices", *Contemporary British History*, 27/3 (2013): 348-371.

Aydın, Mustafa, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, 399-476, İstanbul: İletişim Yayınlar, 2009.

Aydoğan, Erdal, "Kliment Yefromoviç Voroşilov'un Türkiye'yi Ziyareti ve Türkiye-Sovyet Rusya İlişkilerine Katkısı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 39 (Mayıs 2007): 337-357

Bartlett, C. J., *The Global Conflict 1880-1970: International Rivalry Great Powers*, Londra: Longman, 1986.

Bernstein, Barton (ed), *Politics and Policies of the Truman Administration*, Chicago: Quadrangle Books, 1970.

Bilsel, Cemil, "The Turkish Straits in the Light of Recent Turkish-Soviet Russian Correspondence", *The American Journal of International Law* 41/4 (Ekim 1947): 727-747.

uluslararası işbirliğinin ilkelerine karşı (...) yardım amacıyla ekonomik kaynakların (...) doğrudan bir ihlale diğer bağımsız ülkelerin arzularına karşı bir baskı kurma teşebbüsüdür. (...) Bu politika Genel Kurul'un 11 Aralık 1946 tarihli diğer ülkelere yardım desteklerinin 'hiçbir zaman siyasi silah olarak kullanılamayacağı' yönündeki kararıyla da gelişmektedir."

105 Oral Sander, *Türk-Amerikan ilişkileri: 1947-1964* (Ankara: SBF Yayınları), 37.

- Brands, H. W., *The Devil We Knew: Americans and the Cold War*. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Criss, Nur Bilge, “Önsöz”, *Türkiye'nin Batı İle İttifaka Yönelişi*, Melih Esenbel, İstanbul: İsis Yayıncılık, 2000.
- Dixon, Piers, *Double Diploma: The Life of Sir Pierson Dixon*, Londra: Hutchinson, 1968.
- Djilas, Milovan, *Conversations with Stalin*, New York: Harcourt, Brace, 1962.
- Donovan, Robert J., *Conflict and Crisis: The Presidency of Henry S. Truman, 1945-1948*, New York: Norton, 1977.
- Erkin, Feridun Cemal, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara: Başnur Matbaası, 1968.
- Ferrell, Robert H. (ed.), *Off the Record: The Private Papers of Harry S. Truman*, New York: Harper & Row, 1980.
- Frazier, Robert, *Anglo-American Relations with Greece: The Coming Of The Cold War 1942-47*, New York: St. Martin's Press, 1991.
- Foreign Relation of the United States (FRUS)* 3 (1941), 4 (1943), 1 (1945), 2 (1945), 8 (1945), 6 (1946), 7 (1946), 5 (1947), 3 (1948), 4 (1948).
- Gaddis, John Lewis, “Was the Truman Doctrine a Real Turning Point?”, *Foreign Affairs* 52/2 (Ocak 1974): 386-402.
- , “The Tragedy of Cold War History: Reflections on Revisionism”, *Foreign Affairs* 73/1 (Ocak-Şubat 1994), 142-154.
- , *The Cold War: The Deals The Spies The Truth*, Londra: Penguin Books, 2005.
- , *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During The Cold War*, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- , *The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947*, Columbia: Columbia University Press, 1972.
- Gönlübol, Mehmet vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000.
- Greenwood, Sean, *Britain and the Cold War, 1945-91*, Londra: Palgrave Macmillan, 2000.
- Hale, William, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik, 2003.

- Halle, Louis J., *Soğuk Harp*, çev. Fahri Çeliker, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1976.
- Harbutt, Fraser J., *The Iron Curtain: Churchill, America, and the Origins of the Cold War*, New York: Oxford University Press, 1986.
- Harris, George S., *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-71*, Washington D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1972.
- Higgins, Hugh, *The Cold War*, Londra: Heineman Books, 1974.
- Jeffery, Judith, *Ambiguous Commitments and Uncertain Policies: The Truman Doctrine in Greece, 1947-1952*, Lanham, Maryland: Lexington Books, 2000.
- Jones, Joseph M., *The Fifteen Weeks*, New York: The Viking Press, 1964.
- Jones, Howard, *New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*, Cary, NC.: Oxford University Press, 1997.
- Kennan, George F. *Memoirs, 1925-1950*, New York: Bantam, 1969.
- Kucherov, Samuel, "The Problem of Constantinople and the Straits", *The Russian Review* 8/3 (Temmuz 1949): 205-220.
- Kuniholm, Bruce Robellet, *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece*, Princeton, N.J.: Princeton University Press 1980.
- LaFeber, Walter, *America, Russia and the Cold War 1945-1990*, 6. ed. New York: Edition McGraw-Hill, 1991.
- Leffler, Melvyn P., "Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952", *The Journal of American History* 71/4 (1985): 807-825.
- Madanoğlu, Cemal, *Anılar (1911-1953)*, İstanbul: Evrim Yayınevi, 1982.
- Marshall, George C., "Testimony of February 14, 1947 Executive Sessions of the Senate Foreign Relations Committee", Historical Series, Volume Eightieth: *Congress, First and Second Sessions 1947-1948*, Washington: U.S. Government Printing Office, 1976.
- Mastny, Vojtech, *Russia's Road to the Cold War: Diplomacy, Warfare, and the Politics of Communism, 1941-1945*, Columbia: Columbia University Press, 1979.
- McCauley, Martin, *The Origins of the Cold War: 1941-1949*, Londra: Pearson Longman, 1995.

- McGhee, George, *The US-Turkish-NATO Middle East Connection: How the Truman Doctrine and Turkey's NATO Entry Contained Soviets*, Londra: Macmillan, 1990.
- McLellan, David, *Present at the Creation: My Years at the State Department*, New York: W.W. Norton, 1969.
- , *Dean Acheson: The State Department Years*, New York: Dodd, Mead and Company, 1976.
- Mr. X, "The Sources of Soviet Conduct", *Foreign Affairs* (Temmuz 1947): 566-582.
- Paterson, Thomas G., *Soviet-American Confrontation: Postwar Reconstruction and the Origins of the Cold War*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1975.
- Pechatnov, Vladimir O. "The Big Three After World War II: New Documents on Soviet Thinking about Post War Relations with The United States and Great Britain", Working Paper No. 13 (1995), Cold War International History Project, Woodrow Wilson International Centre for Scholars.
- Public Papers of the Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower 1957*, Washington D.C.: United States Government Printing Office, 1999.
- Resis, Albert, "The Churchill-Stalin Secret 'Percentages' Agreement on the Balkans, Moscow, October 1944", *The American Historical Review* 83/2 (Nisan 1978): 368-387.
- Saray, Mehmet, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi, III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000.
- Saville, John, *The Politics of Continuity: British Foreign Policy and the Labour Government 1945-1946*, Londra ve New York: Verso, 1993.
- Schlesinger, Arthur, "Origins of the Cold War", *Foreign Affairs* 46 (Ekim 1967): 22-52.
- Schwarzenberger, Georg, *Power-Politics: A Study of International Society*, 2. ed. New York: F. A. Praeger, 1951.
- Sever, Ayşegül, *Soğuk Savaş Kışatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1997.
- Stalin, Joseph, *Speeches Delivered at Meetings of Voters of The Stalin Electoral District, Moscow*, Moskova: Foreign Languages Publishing House, 1954.

- U.S. Department of State, *Reports to Congress on Assistance Greece and Turkey*, Washington D.C.: Government Printing Office 1947-1949.
- Weisband, Edward, *2. Dünya Savaşı ve Türkiye*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2002.
- Woods, Randall ve Howard Jones, *Dawning of the Cold War: The United States Quest for Order*, Athens, Georgia: University Of Georgia Press, 1991.
- Xydis, Stephen G., "Truman Doctrine in Perspective", *Balkan Studies* 8 (1967): 239-262.
- Yergin, Daniel, *Shattered Peace: The Origins of the Cold War*, New York: Penguin Books, 1990.
- Zubok, Vladislav M., *A Failed Empire: the Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007.
- Zubok, Vladislav ve Constantine Pleshakov, *Inside the Kremlin's Cold War: From Stalin to Krushchev*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1996.

İnternet Kaynakları

- Address of the President to Congress, Recommending Assistance to Greece and Turkey, 12 Mart 1947. Harry S. Truman Administration, Elsey Papers, [http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentdate=1947-03-12&documentid=5-9&pagenumber=1,__\(](http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentdate=1947-03-12&documentid=5-9&pagenumber=1,__(Son erişim tarihi: 9 Temmuz 2014))
- "CC CPSU Plenum, Evening 28 June 1957" notları, 06/28/1957, Istoricheskii arkhiv3-6(1993)ve1-2(1994).Çev.BenjaminAldrich-Moodie,http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=va2.document&identifier=5034F03A-96B6-175C-997CF0E22D8D-3F3E&sort=Collection&item=Soviet%20Foreign%20Policy, (Son erişim tarihi: 18 Mayıs 2012)
- Clark Clifford, Report, "American Relations With The Soviet Union" by ["Clifford-Elsey Report"], 24 Eylül 1946. Conway Files, Truman

Papers http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/sectioned.php?documentid=4-1&pagenumber=1&groupid=1 (Son erişim tarihi: 9 Temmuz 2014).

Interview with Clark Clifford <http://nsarchive.gwu.edu/coldwar/interviews/episode-2/clifford1.html> (Son erişim tarihi: 9 Temmuz 2014)

Truman Library, “Meeting Notes, ca. February 1947, Subject File, J. M. Jones Papers”, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentdate=1947-02-00&documentid=8-4&pagenumber=1_, (Son erişim tarihi: 9 Temmuz 2014)

Truman’ın Kongre konuşması http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentdate=1947-03-12&documentid=5-9&pagenumber=1_, (Son erişim tarihi: 9 Temmuz 2014).

Vyshinsky, Andrei, “A Soviet Criticism of the Truman Doctrine and Marshall Plan, September 18, 1947”, <http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps142j/documents/vyshinsky-criticism-of-truman-doctrine.html> (Son erişim tarihi: 16 Mart 2009).